

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

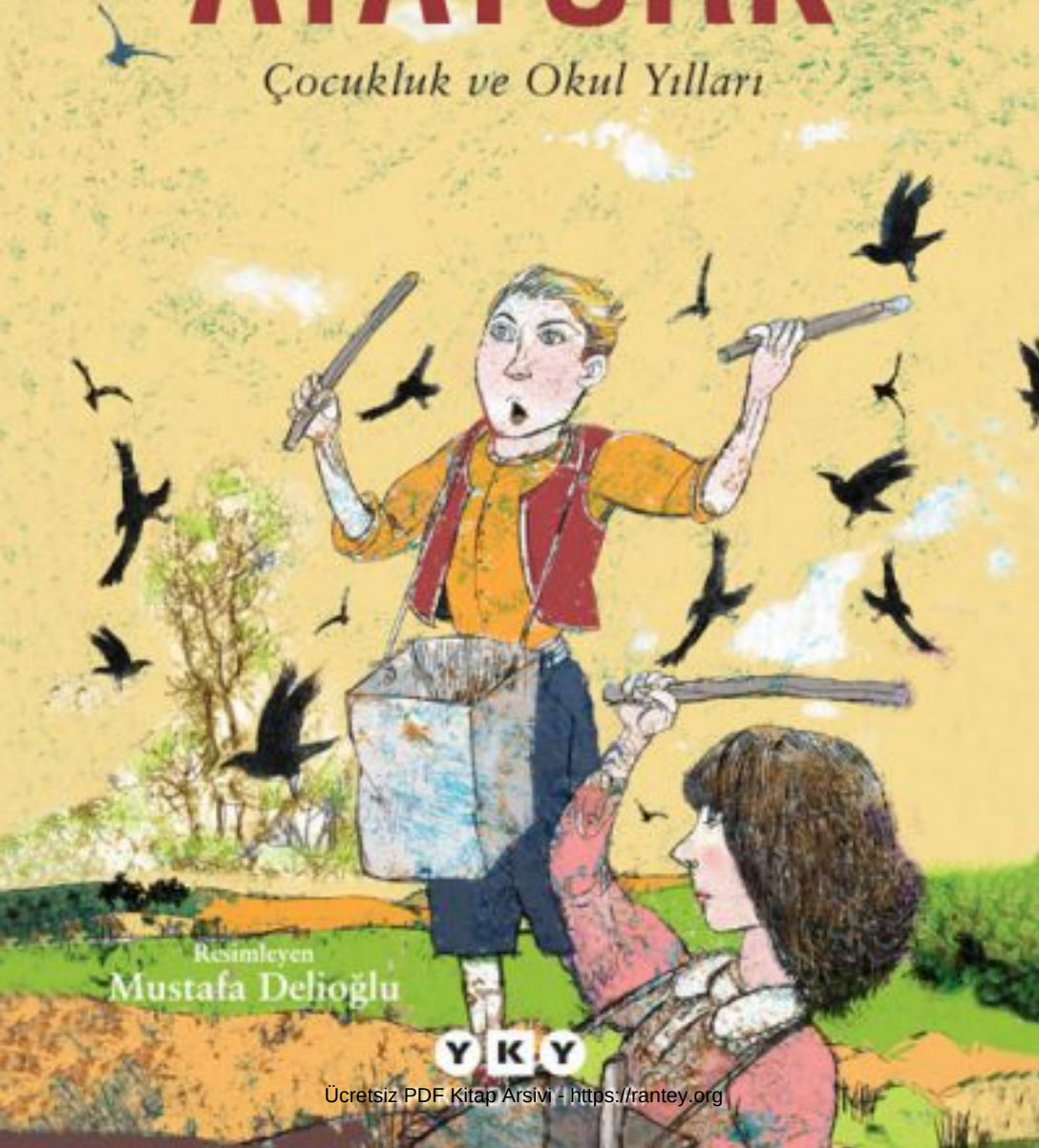
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İpek Çalışlar

ATATÜRK

Çocukluk ve Okul Yılları

Resimleyen
Mustafa Deliöglü

YKY

ATATÜRK

Çocukluk ve Okul Yılları

İpek Çalışlar İstanbul doğumlu, Üsküdar Amerikan Kız Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümü mezunu. Otuz beş yıl gazetecilik yaptı. TRT Haber Merkezi, *Nokta* dergisi, *Sokak* dergisi ve *Cumhuriyet* gazetesinde çalıştı. 2006 yılında yayımlanan çok satan biyografisi *Latife Hanım* ile edebiyat dünyasına adım attı; Pen Yazarlar Derneği'nin Duygu Asena Ödülü'nü aldı. İkinci kitabı *Halide Edib - Biyografisine Sığmayan Kadın* 2010'da yayımlandı. Güçlü araştırmalara dayanan biyografilerinin üçüncüsü *Mustafa Kemal Atatürk, Mücadelesi ve Özel Hayatı* Yapı Kredi Yayınları tarafından 2018'de yayımlandı.

Oral Çalışlar'la evli; Reşat Çalışlar'ın annesi.

Mustafa Delioğlu (1946, Erzincan) 1975'ten bu yana severek okunan bin kadar çocuk kitabını resimledi. Çalışmaları yurtdışında da ilgi gören Delioğlu, kişisel resim sergileri açtı, karma sergilere katıldı.

İpek Çalışlar'ın
YKY'deki kitapları

Mustafa Kemal Atatürk
Mücadelesi ve Özel Hayatı (1881-1927) (2018)
Latife Hanım (2019)

Doğan Kardeş
ATATÜRK - Çocukluk ve Okul Yılları (2019)

İpek Çalışlar

ATATÜRK

Çocukluk ve Okul Yılları

Resimleyen
Mustafa Delioğlu

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları – 5482
Doğan Kardeş – 984

ATATÜRK *Çocukluk ve Okul Yılları* / İpek Çalışlar
Resimleyen: Mustafa Delioğlu

Kitap Editörü: Filiz Özdem
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak Tasarımı ve grafik uygulama: Süreyya Erdoğan

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B
Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 36150

1. baskı: İstanbul, Ekim 2019
2. baskı: İstanbul, Şubat 2020
ISBN 978-975-08-4609-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

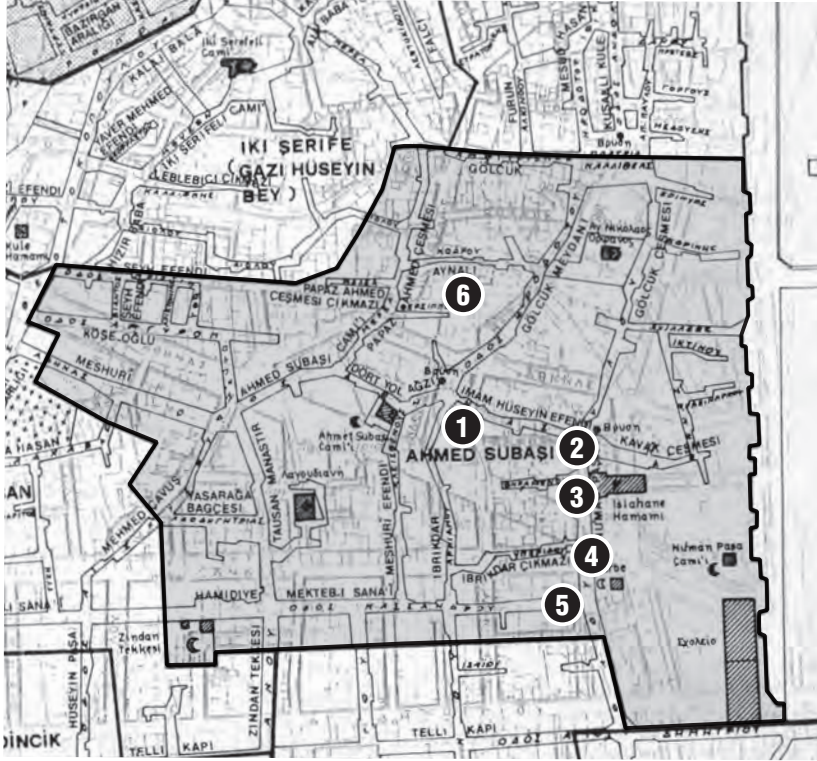
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik](https://www.facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

1. Mustafa'nın Doğumu • 7
2. Ali Rıza Efendi'nin Ölümü • 39
3. Mustafa Yeniden Selanik'te • 71
4. Mustafa Manastır'da • 103
5. Mustafa Kemal Harp Okulu'nda • 131

Selanik, Ahmet Subaşı Mahallesi Kroki

- ❶ Yaşadıkları Ahmet Subaşı Mahallesi
- ❷ Mustafa Kemal'in doğduğu Pembe Ev
- ❸ Ailenin yaptırttığı ikinci ev
- ❹ Mustafa Kemal'in Selanik'te görevli iken satın aldığı iki ev
- ❺ Günümüz TC Konsoloslugu
- ❻ Zübeyde Hanım'ın annesi Ayşe Hanım'ın evi

Kaynak: Vasilis Dimitriadis, *Bir Evin Hikayesi, Selanik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler*, TTK, 2016; Mert Sandalcı, *Feyziye Mektepleri*, İstanbul, 2005.

1

Mustafa'nın Doğumu

“Ninni desem gözüm süzer.
Deste kirpiğin inci dizer.
Senin baban gurbet gezer.
Ninni yavrum... Hu... Hu...”

Ninni sesi, Ahmet Subaşı Mahallesi’ndeki pembe badanalı evin açık penceresinden geliyordu. Zübeyde, eşi Ali Rıza’yı yine uzun yola, Çayağzı’na uğurlamış, kundaktaki oğlu Mustafa’yı salıncağına yatırmıştı. Diğer oğulları Ahmet ile Ömer yerde kilimin üzerinde oynuyorlardı. Zübeyde yardımcısı Üftade’ye, “Çocuklara göz kulak ol, Mustafa’yı uyutuyorum” diye seslendi.

Mustafa beşikte, salıncakta hiç ağlamazdı.

Zübeyde, eşi Ali Rıza yine gittiği için hüznüydü. Ali Rıza Efendi kereste ticaretine başlamış, yelkenliyle çok uzaklara gidiyordu.

O da günlerce Üftade ve çocuklarıyla baş başa kalıyor, zaman zaman annesi Ayşe Hanım'ı yardıma çağırıyordu.

Mustafa'nın doğduğu tarihi babası evdeki iki Kuran-ı Kerim'den birine kaydetmişti. Ancak vefat ettiğinde çocukların doğum günlerinin kaydedildiği Kuran'ı başucunda bulamamışlardı. Zübeyde Hanım, oğlu Mustafa'yı pembe evin ikinci katında, sol tarafa düşen ocaklı odada, 23 Aralık günü dünyaya getirdiğini anlatırdı. Yıl 1880 ya da 1881 olmalıydı.¹ Mustafa'nın ebesi Satı Molla diye anılan Selanikli bir kadındı. Zübeyde Hanım'ın sütü az geldiği için Ümmügül isimli bir sütnine bulunmuştu. Mustafa doğduğunda, Ali Rıza Efendi önce eşini kutlamış, ardından oğlunun beşiğinin başucuna bir kılıç asmıştı. Mustafa bu kılıçtan söz ederken, heyecanlanır, babasının oğlu asker olsun diye bu kılıcı başucuna koyduğunu söylerdi.

Her aile çok dallı bir hikâyedir. Mustafa'nın da doğduğu ailenin acı tatlı bir hikâyesi var elbette...

1 Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal'in 1880 doğumlu olduğu yazılırdı. 12 Eylül 1980 darbesinin ardından 1881 yılında doğduğu kanunla ilan edildi.

Rüyalar gerçek olur...

Ali Rıza Efendi'nin Zübeyde Hanım'a rüyasında sevdalandığı dillerden düşmeyen bir aile hikâyesiydi. Anlatı şöyleydi: Ali Rıza rüyasında büyük bir konağın bahçesinde dolaşüyor. Yüksek bir ceviz ağacının altında durmaksızın akan bir suyun yanında duran altın saçlı, yeşil gözlü, uzun boylu bir genç kız ona bakıyor. Ali Rıza birkaç adım ilerliyor, kız yine olduğu yerde. Tam bu sırada ak sakallı bir adam beliriyor, "Senin kısmetin bu, Ali" diyor.

Zübeyde Langaza'da doğmuş, orada büyümüştü. Ailesi, hayvancılık yapar, ipek-böceği yetiştirir, tütün ektirir, varlık içinde bir hayat sürerlerdi. Yüksek duvarlarla çevrili büyük bahçelerinde yemiş ağaçları dikiliydi. Bereketli toprakların üzerindeki çiftlikten hep iyi ürün toplanırdı. Kocaman kilerlerinde zeytinyağı, sirke, turşu küpleri sıralanır, tavana asılı çengellerden envai çeşit yiyecekler sarkardı. Ailenin büyüğü, servetin ve çiftliklerin sahibi Ahmed İbrahim Efen-

di'ydi. Evlatlarından Feyzullah Ağa üçüncü evliliğini Güzel Ayşe Hanım'la yapmış, Zübeyde ondan doğmuştu. Feyzullah Ağa'nın ilk iki evliliğinden iki yetişkin oğlu vardı: Hasan ile Hüseyin.

Zübeyde Langaza'da yeni biçilmiş çayırın kokusuyla uyanır, üzerine düşen işi yapar, sonra nakışı için örneğini seçer, gergefini kurar, kasnağını gererdi. Rengârenk ibrişimlerini önüne dizer, nakış işlemeye başlar, hayallere dalardı.

Herkes hayatından memnundu. Ta ki bir gün Zübeyde'nin ayağına yorgan iğnesi batana kadar. Biricik kızları Zübeyde'yi, Selanik'in en ünlü doktoru Jak Paşa'ya götürdüler. Ancak, kızlarının ayağındaki yorgan iğnesinden kurtulamıyorlardı. Selanik'e gidip gelmek çok zordu. Ahmed İbrahim Efendi vakit kaybetmekten yana değildi. Selanik'te bir ev kiraladı, iğneden ipliğe döşedi. Sonra da aile güzel çiftliklerini bırakıp Selanik'e taşındı.

Rüyasında Zübeyde'ye âşık olan Ali Rıza, Zübeyde'nin ağabeyi Hüseyin'le ya-

kın arkadaşı. Rüyasında gördüğü kıza çok benzer kızın varlığını öğrenmiş, kız kardeşi Hatice'yi görücü göndermişti. Zübeyde'nin annesi Ayşe Hanım ben memura kız vermem diye directse de Hüseyin araya girmiş, olmaz sanılan bu evliliğe sonunda rıza gösterilmişti.

Zübeyde, Ali Rıza Efendi'nin Selanik'in batısında, Kale'nin eteklerinde, Horhor Suyu'ndaki aile evine gelin gitti. Nikâhın kıyıldığı yıl 1870 ya da 1871 olmalıydı. Ali Rıza Efendi ülke sorunlarına dertlenen, sü-regiden istibdattan rahatsızlık duyan biriydi. Kızıl Hafız Ahmed Efendi diye anılan babası, dindarlığıyla tanınırdı. Ayşe Hanım ile evlenen Ahmed Efendi'nin üç evladı vardı. Ali Rıza, Hatice ve Mustafa. En küçükleri olan Mustafa beşikteyken ölmüştü. Hatice isimli kızları Mevlevihane'nin önde gelen bir ismiyle evliydi. Zübeyde'ye görücü olarak da giden oydu.

Ali Rıza Efendi düğünün hemen ardından karısı Zübeyde'yi aile evinde bırakıp Çayağzı'ndaki görev yerine gitti. Kayınvalidesi Ayşe Hanım Zübeyde'yi bağrına bastı,

ona annesi gibi davrandı. Ne var ki görümcesi Hatice'den beklediği yakınlığı göremeyen Zübeyde mutsuzdu.

Zübeyde ilk çocuğu Fatma'yı kucağına aldığında bütün aile bayram etti. Babaa-nne, ilk torununun yanından ayrılmıyordu. Fatma biraz büyüdüğünde, Ali Rıza ailesini yanına, Çayağzı'na almaya karar verdi.

Denizin dalgasız olduğu bir gün, Sela-nik'te henüz hayat başlamadan yelkenliye bindiler. Zübeyde ilk deniz yolculuğuna çıkıyordu. Yelkenli Küçük ve Büyük Ka-raburun'un yanından geçerek Olympos'a, Tanrıların dağına doğru büyük bir sükûnet içinde yol almış, Zübeyde ilk deniz yolculuğunu çocuklarına hep anlatmıştı.

Ali Rıza'nın görevi, Olympos Dağı eteklerinden kesilip Çayağzı'na indirilen keres-telerin kaçakçıların eline düşmeden Yuna-nistan'a gönderilmesini sağlamaktı. Hudut gümrüğünde iş yapan kereste tüccarlarını tanır, dolambaçlı işlerine usulünce engel olmaya çalışırdı. Çayın üzerindeki köprü Osmanlı-Yunanistan sınırıydı.

Çayağzı'ndaki geniş bahçeli evleri Ali Rıza Efendi'nin Horhor Suyu'ndaki aile evine benzemiyordu. Evin tek hanımı Zübeyde'ydi. Görümcesi Hatice'nin hırçın sesi artık odadan odaya yayılmıyordu. Zübeyde kararlarını kendi verebilen yepyeni bir insan olmuştu. Ailenin mutluluğu ikinci çocukla perçinlendi. Adını Ahmed koydular.

Çayağzı'nda geçen günler büsbütün gölgesiz değildi, Ahmed büyüyüp serpilirken Fatma yavaş yavaş eriyip soluyordu. Hastalık çoktu, doktor yoktu. İstiraplı ayların ardından büyük bir felaket yaşadılar. Fatma'nın küçük kalbi artık atmıyordu. Yakınlarda bir Müslüman mezarlığı yoktu. Onlar da Fatma'yı kendi kazdıkları mezara gömdüler. Bu hepsi için çok büyük bir acıydı.

İkinci oğulları Ömer onları yeniden hayata döndürdü. Tam yüzleri gülmüşken, eşkıyadan tehditler almaya başladılar. Ali Rıza ailesini korumak için, Zübeyde'yi Selanik'e dönmeye ikna etti. Zübeyde ertesi gün horozlar öterken iki oğluyla kıyıda bekleyen yelkenliye bindi. Uzaktan kocasının giderek

küçülen bedenini izlerken gözlerinden yaşlar akıyordu.

Zübeyde yine Ali Rıza'nın Horhor Suyu'ndaki aile evindeydi. Onu Selanik'e getiren Kaptan Vasilaki her gelişinde eve uğruyor, eşinden haber getiriyordu. Günün birinde haberler kesildi. Ali Rıza eşkıyanın eline düşmüştü.

Haftalar birbirini kovaladı, Ali geri döner, umudu giderek kaybolmaya, herkes onun öldüğüne inanmaya başladı. Zübeyde bir deri bir kemik kalmıştı. Gündüzleri çocuklarıyla avunuyor, geceleri ölüm sessizliği içinde kendinden geçiyordu.

Bir gece kapıları çalındı. Ayşe Hanım uyandı, Zübeyde de. Acaba ölüm haberi miydi? Ayşe Hanım, ardından Zübeyde aşağıya kapıya bakmaya indiler.

“Kim o?”

“Kim mi? Ben.”

“Kimsin sen?”

“Ali!”

“Ali mi?”

“Onun sesi değil bu ses.”

“Aç anne, benim ben, Ali.”

“Ali çoktan öldü, açmam kapıyı.”

“Aç anne korkma, hastayım, yorgunum bekletme beni.”

Dadı elinde şamdanla taşlıkta bekliyordu. Kapıyı açmıştı. Üstü başı yırtık pırtık, ayakta duramayan adamın Ali Rıza olduğunu gördüler; açtı, susuzdu ama hayatta kalmayı başarmıştı.

Haydutlardan biriyle odun toplamak için tırmandığı tepede bir kaçış umudu gören Ali Rıza, yuvarlanmış gibi yaparak kocaman bir taşı aşağı itmiş, sonra da “Yandım!” diye bağırmıştı. Haydutlar kendisini ararken, o dallara tutuna tutuna yardan aşağı inmişti. Haydutlar onun paramparça olduğuna emindiler. Ali Rıza, haydutların gittiğine emin olunca bilmediği yollardan yürüye yürüye yakındaki Platine köyüne ulaşmıştı. Oradan da denize açılmak üzere olan bir kayığa binmiş, Selanik yakınlarına kadar gelmişti.

Ailesine kavuşan Ali Rıza, bir sabah Olympos’a bakan penceresinin önünde

kahvesini içiyor, bir yelkenlinin denizde süzölüşünü seyrediyordu. Ahmed ve Ömer oyuncaklarıyla oynuyorlardı. “Artık karar verdim Zübeyde. Selanik’te kalacağım. Ticaretle uğraşacağım. Bu delikanlılar da tüccar olur. İşim iyi giderse gül gibi geçiniriz” dedi.

Zübeyde o ânın mutluluğunu hiç unutmadı.

Kereste dükkânları açan Ali Rıza, çocuklarının geleceğini düşünerek arsalar, bağlar, tarlalar satın alıyor, evler yaptırıyordu. Selanik’te bugün müze olarak gezilen ev, zengin Müslümanlar mahallesindeydi. Ev, 1877-78 yıllarında, yani Mustafa doğmadan, Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım tarafından satın alınmıştı. Karı koca evin ortaklaşa sahiplesiydi. Pembe Ev’in yanı başına bir ev daha yaptıran Zübeyde-Ali Rıza çifti, iki evi de ortak mal sahibi olarak kullanmışlardı. Günümüzde, Mustafa’nın müze olarak gezilen pembe evde doğmadığını yazmaya devam edenler var. Ancak Selanik tapu kayıtları Mustafa doğduğunda ailenin bu evde yaşadığını doğruluyor.

Ali Rıza Efendi ailesinden uzakta, gurbette yaşamış bir babaydı. Yunanistan sınırında gümrük memuruyken ailesiyle daha çok beraber olmak için görevinden istifa etmişti. Yine Çayağzı'na gidip geliyor, ancak bu kez kereste ticareti yapıyordu ve kazancı da yerindeydi.

Pencerelerinden denizi ve Olympos Dağı'nı gören iki buçuk katlı Pembe Ev'in arkasında, yüksek duvarlı kocaman bir bahçe, bir de bu bahçeye bakan bir ayazlık vardı. Ayazlık, Selanik evlerinin Vardar rüzgârına açık terasına verilen addı.

O yıllarda Selanik evlerinin başlıca eşyası halı, kilim, minder ve sedirden ibaretti. Zübeyde-Ali Rıza evinin esas eşyası da sofanın, sokağa bakan penceresinin önündeki duvar boyunca uzanan sedirdi. Yemek, yer sofrasında yenirdi. Pencerelerde çiviyle tutturulmuş, kenarı dantel, patiska perdeler asılıydı. Mekânı, tavandan sallanan büyük bir çengele asılı, üzeri muhafazalı bir petrol lambası aydınlatırdı. Selanik'e elektrik gelmiş ama evlere bağlanmamıştı. Deniz manzaralı odada tavan süsleri vardı.

Yaşam sofada sürer, dönemin değerli ve modern eşyası olarak kabul edilen büyük çini soba kışları sofada yakılırdı. Odalar mangalla ısıtılırdı.

Selanik evlerinde o yıllarda yaşam daha çok yerde geçerdi. Yatak yere serilir, sofraya kurulurdu. Sandalye âdeti henüz başlamıştı. Sandıkların yerini konsollar alacak, alçak masa, ayna, kanepeler, demir karyola gibi Avrupa eşyaları evlere 1880’lerde girmeye başlayacaktı.

On dokuzuncu yüzyılda hayat bambaşka idi. Geceleri evler ve sokaklar gaz lambalarıyla aydınlanır, su çeşmeden ya da kuyudan alınırdı. Ulaşım atla, atlı arabalarla ve yelkenliyle yapılır, telefon, bilgisayar, uçak hatta otomobil bilinmezdi. Selanik’te hastane yoktu.

Veba ve kolera gibi hastalıklar şehre limandan girer, büyük salgınlarda sayısız insan ölürdü. Difteri, grip, humma, sıtma gibi hastalıklar sık sık salgına dönüşür, aşı bilinmezdi. Mustafa’nın doğduğu yıllarda Selanik tehlikeli bir şehirdi.

Salgın patlak verdiğinde dükkânlar kapanır, çiftçiler şehre yaklaşmaz, çocuklar okula gönderilmezdi. Salgınların arkasından açlık baş gösterirdi. Neredeyse beş bebekten dördü büyümeden ölürdü.

Sokaklar dar, evler de ahşap olduğu için yangınlar büyük felaketlere dönüşür, bin evin, altı yüz dükkânın bir gecede yandığı kayıtlara düşülürdü.

Kentin uluslararası ticaret için önemli bir merkez olduğu fark edilince deniz tarafındaki surlar yıkıldı, deniz dolduruldu, kazanılan arazinin bir bölümü rıhtım ve kamu binalarının inşası için kullanıldı, diğer bölümü satıldı, inşaat için gerekli para elde edildi. Doğudaki surlar da yıkıldı, yerine güzel evler yapıldı.

On yıl içinde Selanik'in görünümü değişmişti.

Felaket kapıda

Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım, evliliklerinin en mutlu yıllarını yaşıyorlardı. Evde artık üç oğlan çocuk büyüyordu. Ali Rıza çocuklarına düşküncü. “Yarının devletini onlar kuracak, yarının hür ülkesini onlar koruyacak” der, sonra hemen eklerdi:

“Hür günlerin gençliğini yetiştirmek, ana ve baba için ne büyük bir mutluluk. Fakat şimdiki okullarımız o kadar kötü ki, beni düşündürüyor. Onlar için çalışıyorum zaten. İyi bir okul bulamazsam, özel öğretmen tutacağım. Çocuklara yalnız kuru bilgi vermek doğru değil. Onlar bu ülkenin çocukları olmalıdırlar, fikirleri uğrunda hiçbir şeyden ürkmeyen çocukları. Memleket başka türlü yükselemez.”

Zübeyde temizliğe önem verir, çocuklarını çok temiz giydirirdi. Ancak salgın hastalıklardan korunmak imkânsızdı. İki oğulları, Ahmed ile Ömer aynı anda kuşpalazına yakalandı. Henüz iki yaşındaki Mustafa bütün gün kardeşleriyle bir aradaydı, aynı bardak-

tan su içerler, aynı oyuncaklarla oynarlardı. Ahmed ile mer arka arkaya ldüler.

Mustafa'nın salgından sapasağlam çıkışı annesiyle babasını yeniden hayata bağlayan mucize oldu. Karı koca sürekli Mustafa'yı gözlüyor, biraz kırıklık duydu mu, yorgun göründü mü hemen hekime koşuyorlardı. Son çocuklarını kaybetme korkusu hep hayatlarını etkilemişti.

Mustafa çocukluğunda iki kez büyük tehlike atlattı. İlki on sekiz aylıkken ikincisi de okula başladıktan sonra. İkisinde de aynı kapı devrilmiş; ilkinde hırsızlar altınların olduğu sandığı götürürken kapıyı devirmişler, diğesinde kapının menteşesini değıştiren ustanın ayağı kaymış, kapıyı elinden düşürmüştü. Her iki olayda da kapı Mustafa'nın çok yakınına düşmüş, o ise burnu kanamadan kurtulmuştu.

Mustafa'nın kuş merakı

Ali Rıza küçük Mustafa'yı kucağına alır, güldürmeye çalışır, Zübeyde oğlunu mavi gözleri nedeniyle “Çakırım” diye sever, bazen de “Paşa oğlum, Mustafam” derdi. Eğer istemiyorsa, ona bir bardak su içiremezlerdi.

Mustafa Pembe Ev'in bahçesindeki dut ağacına tırmanır, üst katta bahçeye bakan ayazlıkta kuş besler, onlarla arkadaşlık ederdi.

Onun için kışın en büyük eğlencesi evin balkonuna konan kuşlardı. Üç çocuk kaybetmiş annesi, “Dışarıda durma oğlum üşüteceksin” dediğinde hep aynı cevabı alırdı.

“Aç bu kuşlar anne. Bak nasıl yalvarıyorlar. Sen üzülme. Yem çanağını doldurduktan sonra kapıyı kapar ve nasıl karınlarını doyurduklarını camdan seyrederim. Bak bak anne. Şu altın kanatlısı ne kadar güzel.”

Mustafa çok meraklı bir çocuktur. Bilmediği görmediği ve tanımadığı her şeyi sorar, öğrenmeye çalışır. Bir keresinde, yolda yürürlerken annesinden ayrılıp sokak köşe-

sinde heyecanlı bir pazarlığa girişti. İki kuşla döndü geldi.

“Kaça aldın bunları?”

“Bir kuruş. Pahalı mı?”

“Pahalı ya.”

“İsteseydi iki kuruş da verecektim. Fakat pazarlık ettim. Niçin biliyor musun anne? Geriye kalan kuruşla iki kuş daha alırım da ondan.”

“Ne yapacaksın bu kuşları? Hem şimdi misafirliğe gidiyoruz, kafesimiz de yok.”

“Ben kafese koymayacağım onları. Şurası bahçelik orada salıvereceğim.”

Babası, akşam eve döndüğünde, “Sen ne yaman delikanlısın be Mustafa. Pazarlık etmeyi de öğrenmişsin. Biraz büyü de seni dükkâna alayım” demişti.

“Gitmem oraya ben. Direkler tahtalar arasında ne yapacağım. Sıkıntıdan patlarım ben orada.”

“Bir şeycik olmaz. Müşteriler gelir pazarlık edersin.”

“Olmaz. Pazarlık ettiğimi annem mi söyledi sana?”

“Annen ya. Bir kuruşu kuş satın almışsın. Çok ucuz. Kuşların yeri kafes değil, göklerdir oğlum. Al sana bir çil altın! Derin duygulu bir oğlumuz var Zübeyde. Bizim her şeyimiz o, her şeyimiz. Hayat mı bu? Bizim hür göklerden zorla koparılıp kafese sokulan kuşlardan farkımız ne? Vatan parçalanıyor. Biz ise görünmeyen tellerin arasından seyrediyoruz. Bir şey değil, belki, iki kuş salıvermek. Fakat çocukta bir seziş var, belki anlamıyor... Ama hissediyor. Çok hoşuma gitti.”

Mustafa kardeşsiz kalmadı, dört yaşına geldiğinde bir kız kardeşi oldu. Adını Makbule koydular. Salıncak yeniden kuruldu. Evde sevinçli bir ortam oluşmuş, matem havası dağılmıştı.

“Anlat baba, kuzum baba”

Mustafa erken bilinçlenen çocuklardandı. Babası Ali Rıza’yı en çok sevindiren de, oğlunun ilerideki eğitimi bakımından düşündüren şey de buydu. Mustafa’yı yanına alıyor

ve onunla saatlerce konuşuyordu. Mümkün olsa işe bile gitmeyecekti.

Bir akşam Ali Rıza Efendi, Zübeyde Hanım'a Arabistan'daki ayaklanmalardan söz ettiğinde Mustafa sormuştu:

“Niçin baba, anlat baba kuzum baba?”

“İdaremiç çok fena yavrum.”

“İdaremiç mi? İdare! Ne yapıyoruz da sevmiyorlar ki?”

“Haksızlık yapıyoruz oğlum. Haksızlık yapanlar sevilir mi?”

“Sevilmez ama onlar da susmasınlar.”

“Ben Araplardan sık sık leblebi alıyorum. Hepsisi de iyi insanlar. Hem fakir insanlar. Onların nesi göze batıyor? Hem senin yanlışın var baba. Dün Arapları gördüm, sokak başlarında leblebi, susam kesmesi satıyorlar.”

Ali Rıza ve Zübeyde kahkahayla güldüler. Selanik'te o sıralarda Habeşistan'dan,

Sudan'dan gelmiş siyahiler vardı. Leblebi ve susam kesmesi satarlar, konaklarda hizmetçilik ederlerdi. Mustafa kahkahalara alınmıştı.

Ali Rıza, “Oğlum üzülme senin Arapların uslu insanlar. Söylediğim Araplar buradaki-ler değil, dilleri de başka” diyerek oğlunun gönlünü aldı.

“Demek Bulgarlar gibi, Rumlar gibi, Yahudiler gibi...”

“Çok iyi buldun oğlum, Araplarla Yahudiler aynı soydandır, hısımdırlar.”

“Araplar haksızlığa karşı ayaklanmış dedin baba. Bu haksızlığı kim yapıyor?”

“Kim yapacak oğlum hükümet, idare.”

“Hükümet bizim hükümetimiz değil mi?”

“Bizim hükümetimiz ama!”

“Biz niçin ses çıkarmıyoruz da Araplar ayaklanıyorlar?”

“Araplar bizden değil oğlum. Onlar başka şey istiyorlar. Bizimle beraber yaşamak istemiyorlar.”

Mustafa uzun uzun düşündükten sonra şöyle demişti:

“Kabahat işlersem tokat atsinlar bana daha iyi. Ama haksızlık çok acı bir şey. Buna dayanamam ben.”

Okul başlıyor

Ali Rıza, bir gün elinde güzel bir okul çantasıyla çıkageldi, oğlunun yanağını okşadı, sonra da altın rengi pullarla işli, üzerine iri bir maşallah iştirilmiş çantayı uzattı.

“Al oğlum. Beğendin mi? İçinde alfabe var. Hele bunu bir bitir de sonra sana başka kitaplar da alacağım.”

Mustafa çantayla ilgilenmedi. Halbuki her şeye sevinen bir çocuktü.

Annesi ona şöyle dedi: “Yarın Hafız Mehmed bütün okul arkadaşlarıyla eve gelecek. Seni dualarla götürecekler. Allah bana bugünü gösterdi, çok şükür... Sevinmiyor musun Mustafa?”

“Seviniyorum tabii. Okula gideceğim. İleride sana, babama yardımım dokunacak. Sevinmez miyim! Ama bu hazırlıklar niçin, bu baklavalara, şerbetler niçin? Sonra beni neden sokak sokak dolaştıracaklar? Yapma anne. Babama söyle de beni kendisi okula götürsün.”

O zamanlar okullar başöğretmenin adıyla anılırdı. Hafız Mehmed Efendi’nin okulu da zamanın bütün mahalle mektepleri gibi bakımsız ahşap bir binadaydı.

Mustafa’nın okula başladığı ilk güne dair hatırası şöyleydi:

“Okula gidişimin sabahı annem bana beyaz bir elbise giydirdi ve başımın etrafına türban şeklinde bir sarık sardı. Elimde bir altın dal tutuyordum. Bütün öğrenciler tarafından takip edilen öğretmenimiz hoca, yeşillerle süslenmiş olan kapımızda belirdi. Bir dua okundu. Parmak uçlarımı göğsüme ve alnıma koydum; ebeveynimin önünde eğildim, sonra ellerini öptüm.

Caminin yanındaki okula gitmek için ben ve yeni arkadaşlarım büyük neşe çılgınlıkları arasında şehrin dolambaçlı yollarını katettik. Bir duanın okunmasının ardından hoca beni elimden tuttu ve içinde gün boyu Kuran ayetlerinin öğretildiği, tavanı bel vermiş, çıplak bir salona götürdü.”

“Okuldan memnun musun oğlum?” diye sorduklarında Mustafa’dan cevap alamıyorlardı. Bir buçuk ay geçmişti, Mustafa’nın somurtkanlığı, suskunluğu sürüyordu. Üzüntülerini saklamasını bilen bir çocuktu.

Okula bir türlü ısınamamıştı. Ali Rıza Efendi oğlunu her gün okula götürüyor, okuldan alıyor, akşamüstü de dersleriyle ilgileniyordu. Mustafa, babasının yardımıyla harfleri arkadaşlarından önce öğrenmiş, defterine yazıyordu.

Anlamadan ezberlemek kadar Mustafa’nın canını sıkan bir şey yoktu.

Hafız Mehmed Efendi Mektebi’ndeki hoca, “Yere oturup dizinizin üzerinde yazı yazacaksınız” dediği gün Mustafa’nın bütün

hevesi kaçmış, yere oturmak istememişti. Oğlunun okuldan soğumasını fırsat bilen Ali Rıza Efendi, onu hemen mahalle mektebinden aldı, Şemsi Efendi Mektebi'ne kayıt yaptırdı.

Zübeyde Hanım, Mustafa'nın mahalle mektebinden ayrılmasına uzun uzun ağladı. Mustafa'nın da rızasıyla eve Kuran eğitimi için okuldan bir hoca gelmeye başladı. Bir ay süren bu durum annesine teselli oldu.

Şehirdeki on önemli okul arasında sayılan Şemsi Efendi Mektebi evlerine dört mahalle ötedeydi. Selanik Rüştîyesi'nden mezun olan Şemsi Efendi yabancı okullarda Türkçe öğretmenliği yaparak tecrübe kazanmış bir eğitimciydi. Modern eğitim hamlesine gönül verdiği için şehirde ün salmıştı.

İmparatorluk geleneksel okulları korurken, bu okulların yanı başına modern okullar açmış, açılmasını teşvik etmişti. İleri görüşlü aileler çocuklarını modern eğitim verilen okullara gönderiyorlardı. Şemsi Efendi de okulunu 1872 yılında kurmuştu.

Dershane kapısından girince öğrenci kendisini güzel bir ortamda bulurdu. Burcu bur-

cu kokan yepyeni am tahtasından yapılmış sıralar iki tarafa dizilmiş, ortada bir gezinti yeri bırakılmıştı. İki basamak merdivenle çıkılan güzel bir kürsü vardı. Duvara dayalı bir karatahta, önündeki çıkıntıda silgi ve te-beşir bulunurdu. şemsi Efendi okulda oyuna izin verir, jimnastik yaptırırđı.

Rahlenin yerini karatahta alırken, başka şeyler de değişmişti. Karatahta kullandığı için sinirlenenler olmuş, tehdit ve saldırılar nedeniyle şemsi Efendi okulunu bir süre kapatmıştı. Ama bu sırada öğrencilerini ihmal etmemiş, evlerine giderek ders vermeye devam etmişti. Tehditler unutulunca da okulunu yeniden açtı.

Ezbere dayalı eğitim vermiyor, eleştirel düşünce biçimini teşvik ediyordu. şemsi Efendi'nin okullarında yalnız oğlan çocuklar değil kız çocuklar da okurdu.

Yeni okulunu seven Mustafa değişmiş, akşamları babasına bilmediklerini soran, öğrenme çabası içinde bir çocuğa dönüşmüştü.

Ali Rıza Efendi, şemsi Efendi'yle görüşmeye gitti.

“Mustafa’dan memnun musunuz Şemsi Efendi?”

“Hem pek çok. Çalışkan bir çocuk. Yalnız çalışkan değil anlayışlı ve kavrayışlı. Öğrenmek istediği şeyi iyi öğrenmek, anlayarak öğrenmek istiyor.”

“Mustafa’nın hevesi var mı? Affedersiniz soruyorum. Sebepsiz değil. Bildiğiniz gibi Hafız Mehmed Efendi’nin okuluna devam ediyordu. Birkaç gün sonra sıkılmaya başladı. Gene böyle bir hevesizliği varsa demek istiyorum. Belki bir tedbir düşünebiliriz. Sizin büyük tecrübeniz var Şemsi Efendi.”

“Oğlunun hevesi yerinde. Uyanık çocukların kafaları durmadan işler. Onlar ezbercilikten hiç hoşlanmaz. Çocuk kavrayamadığı şeye ısınmaz zaten. Sıkılır elbette. Biliyorsunuz ki çocuklar sora sora öğrenir. Okula geldiler mi, onlarda araştırmak ve bulmak merakı uyanmalıdır. Uyanmazsa okul cehennem gibi gelir onlara... Mustafa’nın hevesli olup olmadığını size evde sorduklarından anlayabilirsiniz.”

“Teşekkür ederim, Şemsi Efendi. Mustafa öyle soruyor ki...”

“Mesele yok demek, uyanık bir çocuk. Hatta yaşıtlarının en anlayışlısı, en iyi düşüneni. Üzülmeyiniz Mustafa umduğunuzdan çok daha mükemmel yetişecek. Yalnız kendisini serbest bırakınız.”

İki yıl kadar, Mustafa’yı okula götürüp getirmek, Ali Rıza Efendi’nin en zevkli uğraşı oldu. Mustafa okulun ikinci yılında sınıfının birincisiydi. Yeni okulunda tarih, coğrafya, hesap dersleri yanı sıra jimnastik öğretiliyor, disipline de çok dikkat ediliyordu.

Ali Rıza, sık sık oğluna imtihan eder gibi sorular sorardı.

“Hadi bakalım Mustafa, bir buluver ne eder bu?”

Mustafa cevap verdiğinde, “Doğru” dedi. “Bak şimdi hesap da öğrendin oğlum, seni mağazaya alayım. Hesaplarımı tutarsın sana bol aylık veririm.”

“Oğlunun okumasını adam olmasını istemiyor musun baba? İstemesen beni okula gönderir misin sen? Bir kere iyi yetişelim de ondan sonra düşünürüz.”

Mustafa da karatahtalı, tebeşirli okulda mutlu bir çocuk oldu. Derste küre bile kullandıkları oluyordu. Haritalar ve karatahtayla yakınlığı bu okulda başladı.

Mustafa'nın sevmediği tek şey kıyafetiydi. Şalvarının üzerine sarılan kuşağa sinirleniyordu.

İlk öğretim süresi üç yıldır. Şemsi Efendi Mektebi, Müslüman çevrelere ait ilk özel okuldu ve paralıydı.

Sultan Murad, Selanik'i 1430 yılında Osmanlı topraklarına kattığında Hristiyanlık'ı kentten silmeye kalkışmadı. Birkaç kilise camiye dönüştürüldü, birkaçı da yağmalandı. Kiliselerin çoğu camiye çevrilmeden olduğu gibi bırakıldı. Şehrin tamamına egemen olacak büyük camiler hiç yapılmadı.

Türkler Selanik'i aldıktan sonra şehrin Bizans özelliklerini korudular, Türk şehri, Hristiyan çekirdeğin karakterini değiştirmeden ona eklendi. Endülüs'ten sürülen Yahudiler 1492 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na göçtüler ve yoğun biçimde Selanik'e yerleştirildiler.

1878’de nüfusu 54 bin iken 1890’da 98 bine yükseldi. 1913 Nisanı’nda yapılan sayımda nüfus 157 bindi. 1900 yılı kayıtlarına göre, elli altı cami, otuz beş medrese, yirmi üç tekke, on altı kilise, yirmi beş sinagog vardı. Müslümanlar kalenin eteklerinden aşağı doğru yayılmışlar, orta kesime Yunanlar, sahile de Yahudiler yerleşmişlerdi.

2

Ali Rıza Efendi'nin Ölümü

Teselya'nın Yunanistan tarafından işgal edilmesiyle birlikte, Selanik çevresinde adam kaçıran, fidye isteyen eşkıyalar ortaya çıktı. Kereste tüccarlarını haraca bağlayan eşkıya, Ali Rıza Efendi'den de haraç istiyor, tomruklarına el koymakla tehdit ediyordu.

Devlet geleneğinden gelen Ali Rıza Efendi vilayetin asayiş işlerine bakan Ali Paşa'ya başvurdu. Paşa ona bu işten vazgeçmesini tavsiye etti. Ancak, o “Ormanı eşkıyadan kurtar” diye ısrar ediyordu. Ali Paşa bunun üzerine, eşkıyanın barındığı ormanı yaktırdı. Eşkıya da intikam için, Ali Rıza Efendi'nin tomruk ve kereste stoklarını yakıp kül etti.

Ali Rıza Efendi yeniden memuriyete geçmek istedi, olmayınca morali bozuldu. Ken-

disini yorgun hissediyor, Mustafa'yı okula götürdükten sonra sık sık evde kalıyordu. Hazımsızlıktan şikâyetçiydi. Rahatsızlığı nedeniyle haftalarca mağazasına uğramamıştı. Bir gün iyileşir gibi oluyor, sonra büsbütün dermansızlaşıyordu.

Mustafa artık hizmetçiyle okula gidiyordu. Her gün evlerine birkaç hekim uğruyordu.

Ali Rıza, Mustafa'dan söz edildiğinde canlanıyordu. Mustafa onun idealiydi.

Ancak başını yastığından kurtaramıyordu. Zübeyde güçlü bir kadındı. Yine karnı burundaydı, Naciye'ye hamileydi. Mustafa'yı okula güler yüzle uğurluyor, aynı güler yüzle karşılıyordu.

Kocası her gün biraz daha ölüme yaklaşıırken Zübeyde yeniden doğum yaptı, ikinci kızı Naciye'yi doğurdu. Lohusalığı sürerken kocası Ali Rıza can çekişiyordu.

Selanik henüz hastaneye kavuşmamıştı. Salgın hastalıklarda doktorlar İstanbul'dan gelir, sonra geri dönerlerdi.

Bir gün, okul dönüşü evin merdivenlerini çıkarken Mustafa evdeki olağanüstü sessizlikten kuşkulandı. Önce dayısı Hüseyin'i gördü. Sonra annesini. Gözleri kızarmış, yorgun ve bitkin halde yukarıdan iniyorlardı. İkisi de çok sessizdi. Annesinin konuşmaya mecali yoktu. Mustafa'ya eliyle işaret etti. Mustafa donmuş kalmıştı. Şaşkın şaşkın baktı.

“Babam?”

Zübeyde hıçkırıklarını tutamadı. Mustafa'nın rengi soldu, annesine sarıldı. Sonra, basamağın üstüne oturarak, bütün benliği-

le ağlamaya başladı. Hüseyin, Zübeyde'ye işaret etti: “Sen git, ben getiririm onu yukarı.”

Selanik Emeklilik Dairesi'nin tuttuğu kayıtlara göre, Ali Rıza Efendi 23 Mayıs 1886'da vefat etti. Ali Rıza Efendi'yi evlerinin yakınındaki Hortacı Camii haziresinde toprağa verdiler. Burası, günümüzde Rotondo adıyla bilinen kiliseydi. Bahçesindeki mezarlar savaş ve işgalin ardından tahrip edilecekti.

Mustafa babalarını kaybeden bütün çocukların yaşadığı hayal kırıklığını, isyanı, üzüntüyü yaşadı. Babasının asla bir daha göremeyeceği yüzüne son bir kere bakmış olmalı. Konu komşunun koşturması, cenazenin toprağa verilisi en karanlık gün olarak hafızasına kilitlendi. O günleri, “Babamın vefatı bizi ayakta tutan kuvvetli bir desteğin yıkılması gibi bir şey oldu. Adeta kendimi yalnız hissettim. Dayım bize çok iyi davrandı. Acımızı unutturabilmek için gayret gösterdi, Allah razı olsun” diye anlatırdı.

Babalarının öldüğü gün, dadıları Naciye'yi kucağından düşürmüş, Naciye'nin

ayağı kırılmıştı. Hemen doktor çağırıp tedavisine başlansa da üç çocuğuyla dul kalan Zübeyde Hanım harap olmuştu.

Zübeyde Hanım ve çocuklar, Ali Rıza Efendi öldükten sonra parasız pulsuz kalmamışlardı. Zübeyde Hanım, küçük evi satıp eşinin borcunu ödemiş, tapusunu üzerine geçirdiği Pembe Ev'i kiraya verip çocukları ile daha önce kendilerine ait olan bitişikteki küçük evi kiralamıştı. Uzun süren bu işlemler hiç kolay olmamış, eşi Ali Rıza'nın vekili ona destek olmuştu.

Mustafa Kemal yıllar sonra parasız kalmadıklarını şöyle anlatmıştı: “Ali Rıza öldükten sonra, yalnız zevcesi Zübeyde'ye değil, doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in şahsına ve kız kardeşlerine yeterince servet bırakmıştı.”

Hüseyin, kız kardeşinin Ali Rıza'yla evlenmesine sebep olduğu için sorumluluk duyuyordu. Kız kardeşi ile yeğenlerini Langaza'da çalıştığı çiftliğe götürmek istiyordu. Bu, kardeşine ve yeğenlerine babalık vazifesiydi. Gidecekleri çiftlik Abdurrah-

man Paşa'nın mülküydü. Hüseyin de onun vekiliydi. Zübeyde'yi en çok düşündüren, Mustafa'nın yetişmesiydi. Ali Rıza'nın yarıda bıraktığı süreci ağabeyi Hüseyin tamamlayabilirdi.

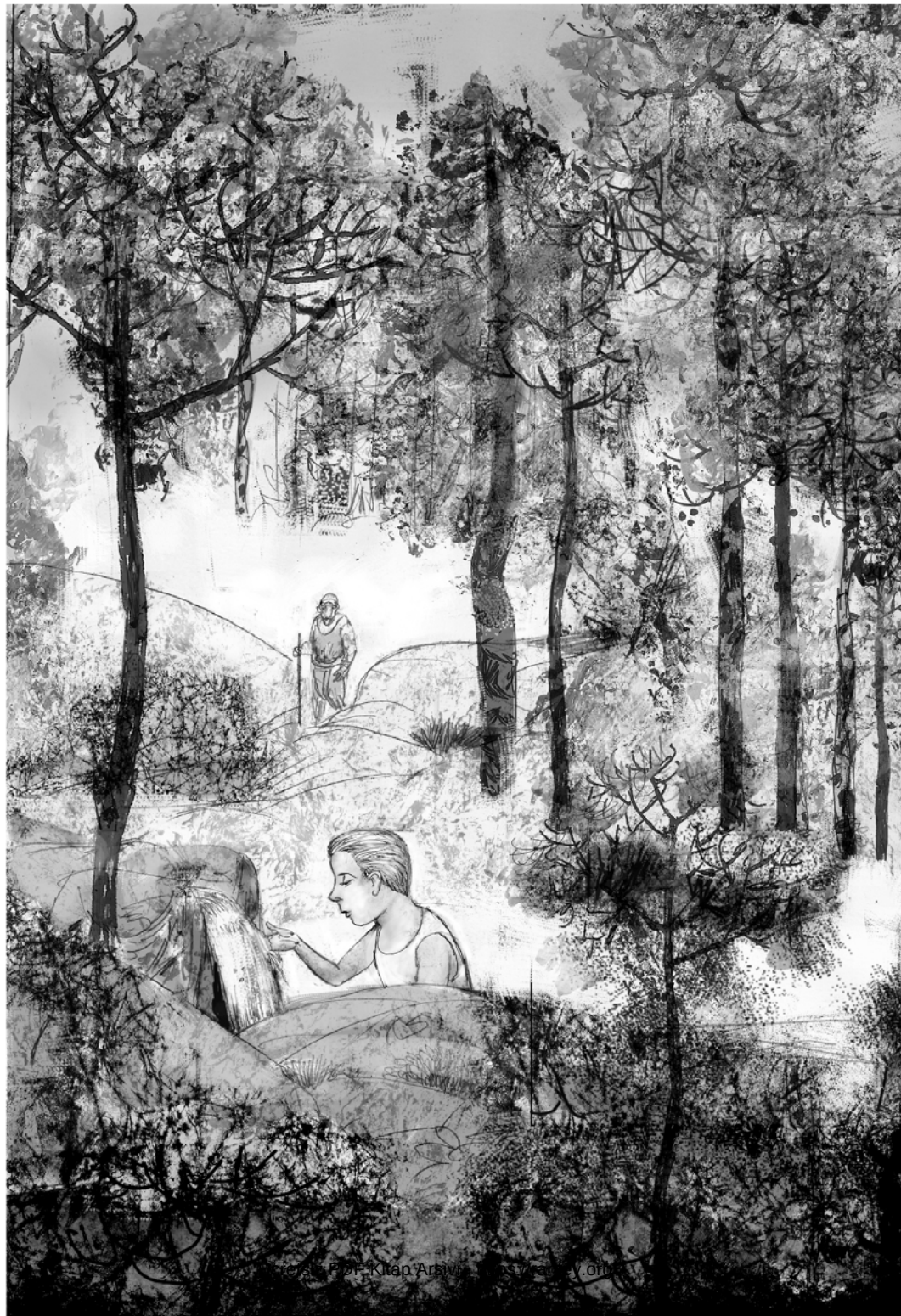
Zübeyde, yeni durumuna alışmaya çalışıyordu. Naciye'nin yolculuktan rahatsız olmayacak kadar büyümesini bekledi. Sonunda ağabeyi Hüseyin'e, "Hadi geliyoruz" dedi.

Selanik'te kaldıkları süre içinde Mustafa okuluna devam etmiş olmalı. Mustafa Kemal bir anlatısında, Şemsi Efendi Mektebi'ni bitirdiğini söylüyor. Ayrıca babasının kendisini "Adam olmak için okumak, öğrenmek şarttır. Başka çaresi yoktur" diyerek teşvik ettiğini de arkadaşlarına anlatırdı.

Masal bahçesi

Yeni evleri, yaylı denilen at arabasıyla bir saat uzaklıktaki Langaza'da, Zübeyde Hanım'ın doğup büyüdüğü kasabadaydı.

Taşındıkları çiftlik, adeta bir masal bahçesiydi. İnekler, koyunlar, atlar, taylar, keçiler, kuşlar, tavuklar, ağaçlar, çiçekler ve

kuşlar çocukları büyülemişti. Toprakla güneşle birlikteydiler. Pencerelelerinden uçsuz bucaksız kırların görüldüğü iki katlı sevimli bir çiftlik evi onlara ayrılmıştı. Anneanneleri Ayşe Hanım ile dadıları Rabia da yanlarındaydı. Kira geliri ve Ali Rıza Efendi'den bağlanan emekli maaşıyla kimseye muhtaç olmadan geçiniyorlardı.

Anneleri, Ali Rıza Efendi'nin eksikliğini hafifletebilmek için, sık sık ondan söz ediyor, birlikte geçirdikleri mutlu günleri çocuklarına döne döne masal gibi anlatıyordu.

Zübeyde Hanım'ın çocukluğunun geçtiği Langaza, dağlarla çevrilmiş geniş ve çok bereketli bir ovaydı. Ortasından pırıl pırıl bir akarsu geçiyordu.

Langaza, çevresine hayat veren Ayavasil Gölü, bağları, yemyeşil ovaları, çiftlikleri ve sıcak sularıyla ünlüydü. Kasabanın kaplıcaları pek çok hastayı yeniden sağlığına kavuşturduğu için sürekli ziyaretçi çekerdi. Senede bir kere kurulan Paşa Panayırı ise alışverişin ve eğlencenin merkeziydi.

Çiftlikte güne erken başlanırdı. Anneleri, Mustafa ile Makbule'yi sabahları çok erken uyandırır, uyanmayanın yüzüne su serperdi. En küçük kardeşleri Naciye de erken kalkmaya hemen alışmıştı. Mustafa yataktan fırlar, çabuk çabuk giyinir, yüz metre ötedeki kaynak suyuna gider, uzun uzun yıkanır. Çok oyalandığında arkasında bir uşak belirir ve onu eve götürürdü. Zübeyde Hanım kahvaltı sofrasına hep birlikte oturulmasını isterdi. Yaz aylarında süt, kış aylarında da sütlü salep içerlerdi. Tereyağı, peynir, reçel yenir ama anneleri, reçel çanağını önünden ayırmazdı. Mideleri bozulur diye öyle kaşık kaşık reçel yemelerine izin yoktu. Kış günleri üçer tane kestane hakları vardı.

Mustafa Langaza'daki ilk günlerini oturma odasında geçirdi. Kurşunkalemle resimler yaptı, yanında getirdiği eski okul kitaplarını karıştırdı. Hüseyin Dayısı onu bitişik çiftlikteki Rum okuluna götürdü ama Mustafa bu okulu sevmedi, bir daha gitmek istemedi. İlk defa karşısına çıkan hayvanlarla, ağaçlarla,

hep birlikte havalanan kuşlarla ilgileniyor, bütün gün tarlalarda geziyor, doğayı tanıyordu. Yeni okulu, bilinmezlikleriyle başını döndüren çiftlikti.

Zübeyde Hanım'ın üç yeğenine babalık etmeyi kendine görev bilen, ciddiyetiyle ünlü, çalışkan ve sorumluluk sahibi Hüseyin'den başka bir üvey ağabeyi daha vardı: Hasan. Çok neşeli, şakacı bir insan olan Hasan Dayı, Langaza'da lokanta çalıştırır, sazı, şarkıyı türküyü severdi.

At biniyor, nişan alıyor

Mustafa at binmeyi, silah kullanmayı öğreniyordu. Çok güzel nişan almaya başlamıştı. Dayısıyla bir iki kere ava gitmiş, karga avlamış ancak kısa sürede avdan soğumuştı.

Zübeyde Hanım, Mustafa'ya okul yok diye endişeleniyordu. Çiftliğin yazıcısından ders alması için hazırlık yaptılar. Ancak, Mustafa ilk dersten sonra kararını verdi, “Onun dersten mersten haberi yok!” dedi.

“Ah babacığım!”

Mustafa çiftlikte sünnet edildi. O gün on altı fakir çocuk daha sünnet edilmişti. Makbule'nin aklında kalan, ağabeyinin sünnet olurken, “Ah babacığım!” diye bağırdığıydı.

Zübeyde, oğlunun böyle bağırmasından çok hüznlenmiş, gelecek günlerin zorluklarını düşünüp ürpermişti. Sunnet düğününde oynatılan Karagöz ve hokkabaz ortadaki hüznü havayı bir anda dağıtmış, çiftlik ağaları da süslü koçlar hediye etmişlerdi.

Hüseyin Dayıları, çocuklara baba şefkati gösterir, çocuklar da onu çok severdi. Mustafa'ya "Paşam!", Makbule'ye "Makbuş!", Naciye'ye "Bülbül!" diye seslenirdi. Mustafa da kardeşine dayısı gibi "Makbuş" derdi.

Tambura yapıyor

Çiftlikte büyücek bir doğrama atölyesi vardı. Arabaları tamir etmek için boy boy tahta, testere, çivi, burgu, gerekli her şey bulunurdu. Çiftlik çalışanlarından Osman Çavuş'un elinde gördüğü tamburaya hayran kalan Mustafa, bir tambura yapmak için atölyede çalışmaya başladı. Bir iki hafta uğraştıktan sonra karnı ve sapı olan bir alet ortaya çıkarmıştı. Ama çivilerle başı dertteydi. Burgu ile tamburanın sapını delerken

tahta çatlayıveriyordu. O da yeni çiviği daha dikkatli çakıyordu. Dayısı, Selanik'e arabayla bakla götüren Osman Çavuş'a tambur teli ısmarlamıştı, Zübeyde Hanım da gelen telleri tamburanın içine saklamıştı. Mustafa telleri bulunca çok sevindi. İlk tel gerilirken koptu gitti, ikinci ve üçüncüsü ise yerli yerine oturdu.

Mustafa tamburayı kucığına aldığında annesi yanına geldi.

“Aaa! Ne güzel tambura yapmışsın oğlum!” dedi.

Ama Mustafa yaptığı tamburayı beğenmemişti. Onu bir yana bıraktı, yenisini

yaptı. Tellerine dokunduğunda tıngır mıngır sesler çıkarıyordu.

“Hadi çal” dediler, Vardar türküsü istediler.

“Türkü çalmak için yapmadım” dedi Mustafa. Osman Paşa marşını çalacaktı. Çünkü ona babasını hatırlatıyordu. Hepsinin gözleri doldu.

Hüseyin Dayısı tambura Mustafa’nın istediği gibi olmazsa diye korkmuş, ona çarşıdan bir tambura satın alıp getirmişti.

Hüseyin, Mustafa’yı göğsüne bastırdı. “Tamburan hazır Mustafa, git, odamdan al!” dedi.

Mustafa’nın mavi gözleri ıslıl ıslıl parlıyordu.

Değirmen için dönmedolap

Çiftlik arazisinde Mustafa’yı mıknaş gibi çeken yer, kaynaktı. Sular çukur toprağın üstünde birikir, yaşlı çınarlar, göklere uzanan kavaklar bu küçük gölden beslenirdi. Çiftlik

evresinde sulama için kullanılan değirmenler yaygındı. Mustafa da minik gl için minicik bir su değirmeni yapmayı aklından geçiriyordu. Tamir

atölyesine geri dönmüş, burgular, ekiler, tahtalar ve çivilerle çalışmaya başlamıştı. Su aktıka dönecek bir değirmen dolabı yapacaktı. Dolabı tamamlayınca, kaynağa gitti. Suları biriktirmek için çalı çırpıdan bir bent oluşturdu. Bentteki suyun akması için bir de kanal hazırladı. Dolabı akan suyun içine yerleştirdi. Başarmıştı. Dönüp duruyordu. Mustafa dnmedolabın yerini değiştiriyor, dolap dönmeye devam ediyordu.

Kardeşi Makbule'ye, "Görüyor musun, su değirmeni bu!" dedi. İki kardeş zevkten zamanı unuttular.

Öğlen olunca, Osman avuş, yemek vakti diye onları çağırmaya geldi.

Güvercinlere yuva

Çiftlikteki güvercinlik Mustafa'nın uğrak yerlerinden biriydi. Yuvalarına çok bağlı olan güvercinler, uçar giderler, sonra gene yuvalarına dönerlerdi. Güvercin yuvalarını sık sık yenilemek gerekirdi. Mustafa eskiyen tahtaları yenileriyle değiştirir, aklına estiğinde testereyi, çekici eline alır, kırk yıllık marangoz gibi tahtaların boyunu ölçer, sonra da kestği tahtalardan ufak sandık boyunda güvercin yuvaları yapardı. Çiftlikteki güvercinler her gün iki kez göklere havalanır, tamamen gözden kaybolurlardı. Çaylak ve doğan gibi yırtıcı kuşlara yem olanları vardı. Ama güvercinlerin çoğu hep birlikte güvenli yuvalarına dönerdi. Mustafa güvercinliğin boş kalan yuvalarını hüznünlü hüznünlü gezer, ne düşündüğünü kimseye söylemezdi.

Güvercinliğin kapısı bir keresinde açık kalmıştı. Güvercinin ardından süzülen bir yırtıcı kuş döne döne aşağı iniyordu. Mustafa koşup tüfeğini kaptı geldi, güvercinliğe doğru süzülen doğanı nişan alıp tetiği çekti.

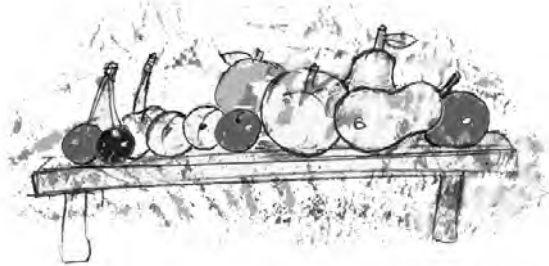
Yırtıcı kuş yerde debelenirken, güvercin de kümesine koşuyordu. Doğanın vurulduğunu gören Hüseyin Dayı hemen yanına geldi Mustafa'nın. "Çok iyi vurdun" dedi. "İyi ki ellemedin yırtıcı kuşu. Bunlar şakaya gelmez, insanın parmaklarını kopartırlar."

Mustafa da heyecan içindeydi. "Ya doğanı vuracağım derken, güvercini vursaydım dayı, ne olacaktı?"

"O da olur şeylerden" dedi dayısı.

Oyun için kulübe

Mustafa artık marangozlukta hüner sahibiydi. İşi büyütüp kulübe yapmaya girişecekti. Bahçe ve tarlalardaki kulübeleri defalarca

inceledi. Çiftlik evine yakın bir yer seçti, sııkları, hasırları, samanı taşıdı. Tahtaları hazırladı. Kulübenin oturacak yerleri, öteberi koyacak rafları olacaktı. Günlerce çalıştı. Daha çok çadırı andıran kulübe yavaş yavaş ortaya çıktı. Damı ve duvarları hasırdandı. Hasır damın üzeri samanla kaplıydı. Kulübenin kapısı yoktu, herkese açıktı.

Mustafa getirdiğı tahtalardan raflar ve tabureler yaptı. Her şey tamam olunca da rafların üzerine meyveleri zevkle sıraladı. Çiftlikte meyve boldu.

Anneannesi ile annesi kulübeye misafirliğe geldiler. Her şey çok güzeldi.

Şimdi de iki kardeş kulübenin önüne bir bahçe yapacaklardı.

Çiçek bahçesi

Kulübenin önündeki minik bahçeye Mustafa çiçekler ekti. Ancak çiçekler inat ediyor, büyümüyordu. Sıska olanlar kuruyup gitmişti. Bir gün Hüseyin Dayıları bahçeyi nasıl suladıklarını görmeye geldi. Onu Makbule

karşıladı. Su getirmeye giden Mustafa da az sonra elinde tenekelerle göründü.

“Hoş geldin dayı. Oturma öyle. Buyur içeri.”

“Sen su taşıyorsun ya.”

“Sonra sularız.”

“Sulamanın bir zamanı vardır. Hele bu saatte hiç olmaz. Güneş battıktan sonra sulamak lazım.”

“Sıcakta biz nasıl susarsak, çiçekler de öyle susarlar ve serinlemek isterler sanıyordum. Demek ki hiç öyle değil.”

Dayısı kızgın güneşte su damlalarının kaydığını, sonra da yaprakları yaktığını anlattı.

“Şimdi sularsan, toprak güneşte kerpiçleşir, çiçeğin kökünü boğar. Senin çiçeklerin aç kalmışlar, boylarından, yapraklarından belli.”

Dayısı, Mustafa'ya az miktarda gübre koymasını da öğütledi.

“Kim toprağını severse, onun çiftliği yerir, oğlum” dedi.

On gün içinde yeni fideleri ekmişler, eski çiçekler de en diri renklerine kavuşmuştu.

Hüseyin ile Zübeyde kulübenin yanına serdikleri şiltelerin üstüne oturmuş keyif içinde bahçeyi seyrediyorlardı. “Zevk var oğlanda” diyorlardı.

Havalar sertleşmiş, sonbahar gelmişti. Yağmurlar bir türlü dinmiyordu. Sevgili bahçelerine gidemiyorlardı. Pencerelerinden de göremiyorlardı.

“Çiçekler de insanlar gibi üşürler mi anne? Eski hasırlarla örtsek daha iyi olmaz mı?”

Güneşin açtığı bir gün, Mustafa annesine haber vermeden kulübeyi görmeye gitti.

Mustafa çamura battığı için korkudan içeri gelmiyor pencerenin altında durmuş, sırık süpürgesiyle Makbule'ye aşağıda olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Yalınayaktı. Her tarafı, kolları, yüzü bile çamur olmuştu. Makbule'den kendisine bir çuval atmasını

istiyordu. Zübeyde Hanım onun pencerenin altında beklediğini fark etti, dışarı fırlayıp oğlunu kolundan tuttu.

“Dudakların mosmor, çabuk içeri gel.”

“Bu kılıkla nasıl geleyim anne? Biraz temizleneyim.”

Sürülmüş tarlaların arasından kulübeye gitmeye kalkmış, her adımda daha beter çamura saplanmıştı. Ayakkabılarını ayağından çıkarıp uzağa fırlattıktan sonra yalınayak bata çıka geri dönmüştü.

Artık bir yere gitmek istediklerinde ne yapacaklarını düşünüp annelerine bir bir anlatmak zorundaydılar. Evden dışarı çıkmak sert kurallara bağlanmıştı.

Kulübeleri tutuşuyor

Havalar biraz ısınmış, Mustafa ile Makbule çiftlikte yaşayan çocuklardan İsmail'i de alıp kulübelerine gitmişlerdi. İsmail hep çok üşürdü. Yanında getirdiği soba külünün içinde kalmış korlarla kulübenin içinde ateş yakmak için izin istemişti. “Yak!”

demişti Mustafa da. Ancak İsmail alıları
 istifleyip külün içindeki korlarla tutuştur-
 duğunda samanlar da alev almış, yükselen
 alevler samanları tutuşturmuştu. Göz gözü
 görmüyordu. Kaçıp kulübeden dışarı çıkmış-
 lardı. Sevgili kulübeleri, kül olup giderken
 Mustafa, “Kederlenme Makbuş,” demişti,

“daha güzelini yapacağım.” Anneleri olan biteni öğrenmiş onları bekliyordu. Sinirliydi. Azarı yediler.

“Size evden ayrılırken, ne yapacağınızı söyleyeceksiniz dememiş miydim?”

Mustafa verdiği sözü tuttu, kış bitince, bakla tarlaları arasına yeni bir kulübe daha yaptı.

Köpek bekçi

Dayılarının onlara bir sürprizi vardı. Kulübelerini bekleyecek bir bekçi düşünmüştü. Mustafa kahkahalarla gülüyordu. “Birkaç tahta için bir bekçi mi!” diyordu. Adeta kahkaha krizine tutulmuştu. Makbule sonunda fark etmişti ki, kulübenin iki sahibinden biri de kendisiydi.

Dayısına, “Haklısın, bize bir bekçi lazım” demişti sonunda. Aslında bekçi bir insan olmayacaktı. Dayıları onlara yeni

doğmuş köpek yavrularından birini teklif ediyordu. Sonunda kulübe gece ve gündüz beklenecek diye iki bekçi köpekte karar kılmışlardı. Adlarını Mustafa koymuştu. Biri Cin olacaktı, diğeri Alev.

İkisi de gözlerinin önünde büyümüşü. Alev peynir delisiydi. Cin de sucuk.

Yeni kulübelerine her gidişlerinde anneleri onları uyarırdı. “Okşarken, oynarken, severken düşünün, hayvanlar taştan değildir. Onların da canı var. Dikkat edin, canlarını yakmayın. Hayvanları üzerseniz, çok incitmiş olursunuz beni. Kötü bir şey işittim mi köpekleri bir daha göremezsiniz.”

Sarı keçi ikiz doğurmuş, dayılarının ipek tüylü kedisi Kuzgun ise artık beş yavruya annelik ediyordu. Evden çıktıklarında yanlarında Kuzgun için, Alev için, Cin için yiyecek getiriyorlardı.

“Kardeşimle karga kovalardım”

Mustafa Kemal Atatürk, çocukluğundan bir hatıra anlatmasını isteyenlere bakla tarlasında kovaladığı kargaları anlatmayı çok severdi. Çok özel bir çocuk olduğunu düşünenlere de, “Nuri Conker’e sorun” derdi. O da kestirmeden anlatırdı: “Karga çobanlığı yapardı.”

1921 yılında bir gazeteciye hayatını anlatırken, babası öldükten sonra taşındıkları çiftlikte dayısının ona vazifeler verdiğini söylemişti: “Başlıca vazife tarla bekçiliği idi. Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuzu ve kargaları kovalamakla uğraştığımızı unutamam.”

Tarlanın ortasındaki kulübe kardeşi Makbule’yle birlikte yaptıkları oyun eviydi. Yoksa onlar bakla tarlasının ortasında bir kulübede yaşamıyorlardı.

Çizimlerde ve filmlerde karga kovaladığını gösteren sahneler yer aldı. Acaba karga nasıl kovalanıyordu? Elde bir değnek koşarak mı?

Çiftlikte hep kargalardan şikâyet edilirdi. Tohumları, ürünleri yedikleri, cevizleri, sabunları aşındıkları konuşulurdu. Mustafa ile Makbule de karga kovalamayı kendilerine iş edinmişlerdi. Bahçeye yaptıkları kulübeye saklanır, kargaların gelmesini beklerlerdi. Kargaları uzaklaştırmak da hüner isterdi. Kargalar akıllıydı, uzaktan sopa sallamakla gitmezlerdi. Kargaları teneke çalarak kovalamak âdettendi.

Hüseyin Dayı boş gaz tenekelerini onlara verirdi. Tenekelerin iki yanına ip dolarlar, boyunlarına asacak şekilde hazır ederlerdi. Kulübede biriktirdikleri değnekleri de yan yana dizdiklerinde kargaları uzaklaştıracak tuzak hazır olurdu.

Kargaların önce kanat çırpışları duyulurdu. Geldikleri anlaşılnca, gaz tenekelerini boyunlarına asarak dışarı fırlarlardı. Küçük değneklerini ellerine alır, tenekeye vura vura gürültülü, çirkin sesler çıkarmaya başlarlardı. Ortalık patırtıdan, gürültüden geçilmez bir hal alınca kargalar da geldikleri gibi giderlerdi. Onlar da zafer çığlıkları içinde oynamaya devam ederlerdi.

Hacı karga

Mustafa kuzular, danalar, taylar, civcivler nasıl besleniyor, neden hoşlanıyor sora sora, göre göre öğrenmişti.

Bir gün, samanlığın saçağındaki yuvasından düşen bir karga yavrusu buldu. Kana-dı kırılmıştı yavrunun. Karganın zararlı bir hayvan olduğunu biliyordu. İlk ava gittiğinde altı tane karga vurmuştu. Fakat yavru karga ona yardım isteyen gözlerle bakıyor, çırpınıyordu.

Mustafa heyecanlandı. Koşa koşa dayısının yanına gitti.

“Söyle, ne yapayım dayı?”

“Ne yapacaksın? Zararlı hayvan!”

“Ben öldüremem bu karga yavrusunu.”

“Ava gittiğimiz zaman?”

“O başka dayı, hayvan bilmiyor, pat... Düşüyor hemen. Fakat gel de karganın çırpınışını bir gör. Anası fırsat buldukça başı üzerinde dolaşıyor.”

“Ne yapacaksın bu kargayı?”

“Besleyeceğim dayı. Belki iyileşir, uçar sonra.”

“İyileşti diyelim. Salıverecek misin?”

“Evet dayı. Uçsun gitsin.”

“Ama beslemek var, bakmak var oğlum. Güç bir iş.”

“Yaparım bunları dayı. Kurtaralım zavallıyı.”

Mustafa hasta kargayı şefkatle eline aldı, samanlığın yanındaki boş odalardan birine yerleştirdi. Odaya bir iki ağaç dalı taşıdı. Karganın tüneyecek yeri de vardı artık. Yaralı karga uçamıyor, Mustafa onu besliyordu. Bir gün Makbule’yi götürüp ona da göstermişti. Makbule kapıyı açtıklarında dalların arasına saklanan karaltıdan ürkmüştü.

“Ne bu abi?” diye sorunca kuşun bütün hikâyesini öğrenmişti.

Birkaç hafta sonra Mustafa kulübede oynayan Makbule’ye seslendi.

“Gel Makbuş, gel.”

Ağabeyinin bir kolunda karga duruyordu. Onu kiraz ağacına doğru atıp uçuruyor, sonra bağıırıyordu:

“Gel Hacı!”

Karga tekrar koluna gelip konuyordu. Sakat kalmamıştı.

Mustafa bakıp beslediği kargaya Hacı ismini vermişti. Hacı sonunda iyileşti, arkadaşları gibi onunla gezmeye başladı. Ancak, çiftlik çalışanlarından birinin de adı Hacı idi. Hacı diye ona seslendiklerinde, karga pencerenin yanına gelip çırpınmaya başlıyordu. Bu meseleyi çözmek gerekiyordu. Tabii ki karganın adını değiştirmediler ama çiftlik çalışanına, “Bundan böyle senin adın Hafız olsun” dediler. Zaten o da hiç hacca gitmeden, Hacı adını almıştı.

Mustafa’nın kır hayatıyla bu denli bütünleşmesi Zübeyde Hanım’ı ürkütüyordu; tahsilsiz kalmasından korkuyordu.

“Oğlum yetişmen lazım artık. Yakında Selanik’e, halanın yanına göndereceğim seni. Kırlarda yaşamaktan bir hayır gelmez. Beni kırmak istemezsen çalışırsın” dedi bir gün. Gitmesi kesinleşmişti.

Mustafa birdenbire sessizleşti.

Selanik’e yanında hiçbir şey götüremezdi. Her şey çiftlikte kalacaktı, hatta annesiyle kardeşleri de.

Mustafa çiftlikten ayrılmasından iki gün

önce, Makbule'ye "Hadi Hacı'ya bir uğra-
yalım" dedi.

Bir felaketle yüz yüze geleceklerinden habersiz yürüdüler. Hacı Karga'nın kaldığı odaya yaklaştıklarında pencere camının kırılmış olduğunu gördüler. Oda bomboştu. Kiraz ağaçlarına doğru yürüdüler, dallara baktılar yoktu. "Hacı, Hacı" diye seslendiler. Kulübelerine yürüdüler. Rüzgârla savru-
lan simsiyah kuş tüyleri önlerine kadar geldi.

Hacı kulübenin önünde hareketsiz yatıyordu. İki kardeş kulübelerinin yanıp kül olduğu gün bile böyle derin bir acı duymamışlardı. Hacı Karga'yı buldukları yere gömdüler.

Çiftliğin azgın tosunu ipini kopartmış, Hacı'nın penceresinin camlarını paramparça etmişti. Canını kurtarmak için kulübeye doğru uçan Hacı'ya köpeklerden biri saldır-
mış olmalıydı.

Mustafa çiftlikten ayrılmadan önce, dayısından Hacı'yı gömdükleri yere bir ağaç dikmesini istedi. Oraya dikilen dut ağacının adı Hacı Dutu olarak kaldı.

3

Mustafa Yeniden Selanik'te

Ali Rıza Efendi'nin iki kız kardeşi vardı. İlkine büyük hala diyorlardı, ikinciye de küçük hala. Küçük hala, Ayşe Hanım'ın ikinci evliliğindendi. Huysuzluğuyla ünlü büyük hala, Ali Rıza Efendi'nin ölümünden sonra Mustafa'yla daha yakından ilgilenmeye başlamıştı. Mustafa'nın Selanik'te kalmasını istiyor, onu yetiştirmeyi vaat ediyordu.

Küçük hala Emine ile Zübeyde'nin arası çok iyiydi. Ancak kız kardeşler arasında huzursuzluk çıkmasın diye, Mustafa, büyük halanın yani Hatice Hala'sının yanına gönderilmişti.

Zübeyde sık sık düşüncelere dalıyor, kederli oturuyor, üzüldüğünü çocuklara belli etmemeye çalışıyordu. Makbule ile Naciye ağabeylerini özlüyordu.

Hüseyin, Mustafa'yı görmeye, bal, peynir, yumurta götürmeye gidecekti.

"İçim rahat değil Hüseyin. Hatice oğlunun halası ama, bir türlü ısınamadım ona. Aramızdaki tatsızlıkları sen biliyorsun. Mustafa'ya da aynı şeyleri yapıyorsa?"

Hüseyin kötü haberlerle döndü. Zübeyde haklı çıkmıştı.

"Ben bu kadarını ummazdım. Ne de olsa kardeşinin oğlu" diyordu Hüseyin.

"Ben Hatice'yi tanırım. Mustafa'yı göndermeyecektim ama o kadar dayattı ki!"

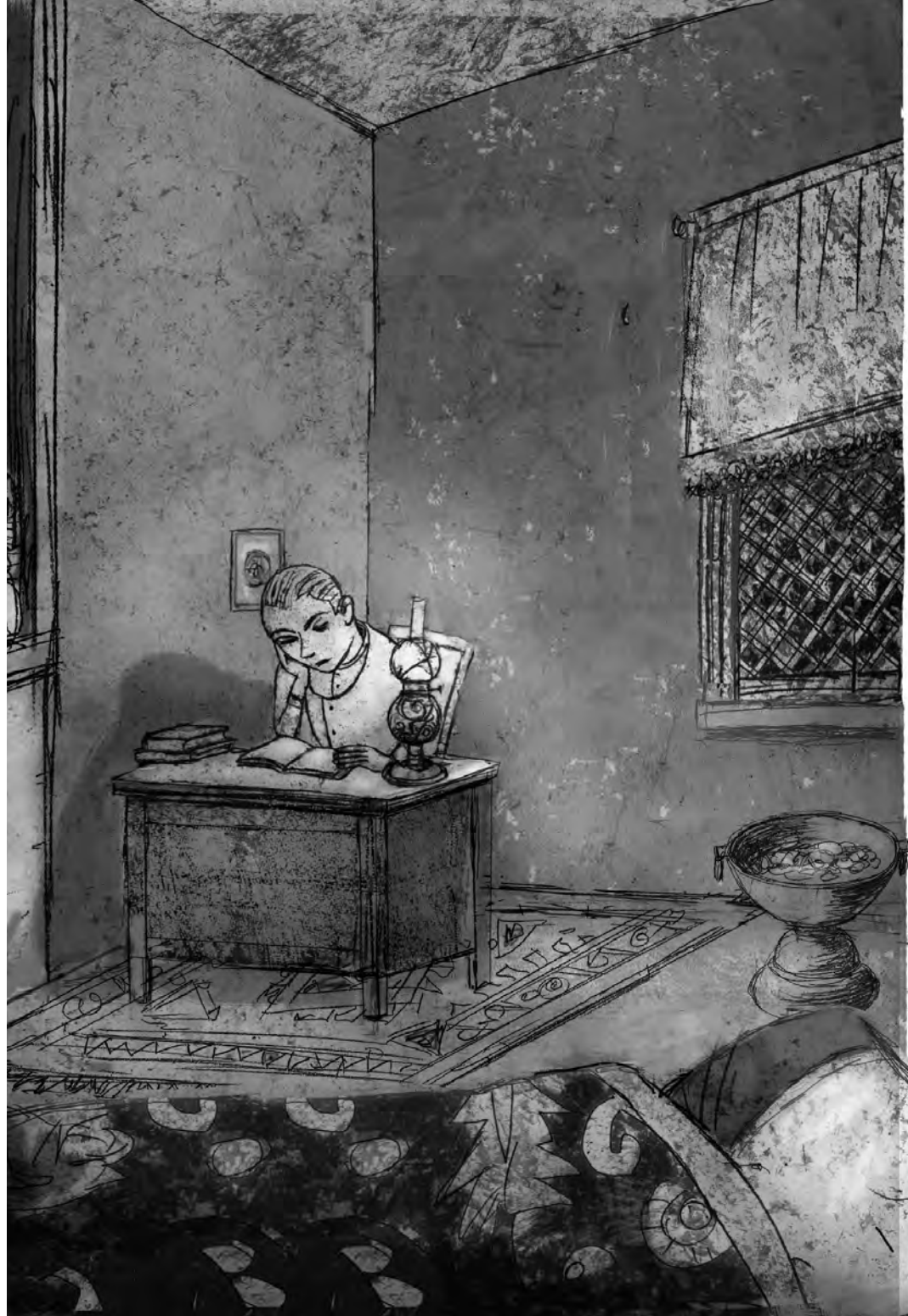
Anneanne Ayşe Hanım merak içindeydi.

"Mustafa'nın evden ayrıldığı yokmuş, Hüseyin anlatsın da bir dinle" dedi Zübeyde.

"Evet anne, Mustafa'nın durumu iyi değil. Mustafa'nın büyük halası çok tuhaf bir kadın, çocuğu onun yanında bırakamayız biz. Okula gittiği yok Mustafa'nın."

"Gitmek mi istemiyor, neden?"

"Dinle anne: Mustafa'da öğrenmek merakı var. Var ama çocuk ne yapsın! Okula da yazdırdık. Mustafa halasının yanında

hevesini kaybetmiş. Rahat bırakılmıyor ki! Hatice'nin aklından sıcak simit mi geçti, hemen Mustafa'yı para vererek sokağa gönderiyor. Fırtına varmış, sağanak varmış, yatsı zamanıymış düşündüğü yok. Bu yetmiyor-muş gibi getirdiğini beğenmiyor ve yeniden gönderiyormuş. Mustafa çok duygulu bir çocuk, beni görünce sonsuz bir çekingenlikle konuştu. İçim parçalandı. Ağzından bir şeyler koparmaya çalıştım, söylemedi. 'Siz beni halama uşak mı verdiniz? Beni gece yarıları çarşılarla gönderiyor. Ben böyle bir halanın yanında kalamam dayı' dedi."

Zübeyde, o gün çiftlikten ayrılmaya karar verdi. Pembe Ev kiradaydı. Bir zamanlar kendilerine ait olan yanı başındaki küçük evi kiraladılar.

Evde Mustafa'ya özel bir oda ayrılmıştı. Artık onun bir masası, üstünde de mavi kâğıt sarılı bir lambası vardı. Oğluna "Benim küçük paşam!" diye seslenen Zübeyde onun gece yarısına kadar çalıştığını görünce gözleri zayıf düşmesin diye lambanın şişesine mavi kâğıt sarardı. Mustafa düzene düşkün

bir çocuktı. Çok konuşmaz, kimseyi lafa tutmaz, kahvaltısını odasında eder, kimseyi içeri sokmazdı. Yalnız yatarı.

Mustafa'ya Hatice Hanım isimli bir öğretmen tutuldu. Ancak, birkaç dersten sonra, "Hatice Hanım çok bilgisiz bir kadın. Kaybettiğim zamana yazık. Ondan ders almayacağım artık anne" dedi.

Oğlu öğretmenleri gelişigüzel reddediyordu. Ya hiçbir şey öğrenemezse endişesi annesini huzursuz ediyordu.

Çocuk Mustafa şakalaşmayı severdi...

Evlerinin önü genişçeydi. Çocuklar burada toplanıp oynarlardı. O daima elinde bir kitapla vaktini geçirir, arada sırada çıkan çocuk kavgalarında penceresinden hakem vazifesi görür, gürültücülerı yatıştırır, barıştırırđı.

Çoğu oyuna seyirci kalırdı. Elindeki çubukla yere birtakım çizgiler çizer, resimler yapardı. Güreşi çok severdi. Kendi güreşmezdi fakat çocukları güreşe teşvik eder, tatlı tatlı seyrederdi. Kuvvetli çocuklara kıymet verirdi.

Genellikle ağırbaşlıydı. Ancak şakalaşmayı da severdi. “Mancık ile bir Kavas” adlı sırttan atlamaca oyununa girmezdi. O yalnızca düşen kalkanlarla eğlenir, onlara takılırdı. Çocuklar sözbirliği ederek onu karga tulumba etmeye teşebbüs ederler, o da oyuna girmeye razı olurdu. Sırayla eğilmiş çocukların üzerinden atlar, sona gelince, dimdik ayakta dururdu. Ne kadar dil dök-seler de ikna olmaz, eğilmezdi.

Kaymak Hafız dayacağı

Mustafa, ortaokula başladı. Pek bir şikâyeti yoktu ama Şemsi Efendi’ye gittiği günlerdeki gibi hevesli de değildi. Öğrencileri kasıp kavuran Kaymak isimli hoca, canını sıkıyordu. Bir gün, Mustafa’yı derse kaldırıp ondan bir

fiil çekimi yapmasını istedi. Yanlış yapınca çok öfkелendi, “Günah işledin tövbe getir!” dedi. Kulağını iyice çekip kanattıktan sonra Mustafa’yı so-

pasıyla dövdü. Eve döndüğü zaman vücudu mosmordu. Her okul dönüşü oğlunun iç çamaşırını değiştiren Zübeyde hemen fark etti.

“Ne olmuş sana böyle? Kiminle boğuş-tun?”

“Kimseyle anne.”

“Bu yol yol mavi lekeler ne?”

“Kaymak Hafız dövdü.”

“Niçin?”

“Fiil çekerken bir sözü yanlış söyledim de kızdı. İnan bana anne. Ben bu okula bir daha ayak basmayacağım.”

“Başka hiçbir suçun yok mu senin?”

“Yok anne.”

Oğlu haklıydı. Kendisinin fiske vurma-dığı bir çocuğa, Kaymak Hafız nasıl sopa atabilirdi?

Acaba, babasız bir çocuk bulduğu için mi ölçüyü kaçırmıştı?

Mustafa odasına çekilmiş, kapıyı içeriden kapatmıştı. Annesinin ısrarı üzerine kapıyı açtığında rengi solmuştu.

“Okula gitmeyecek misin oğlum?”

“Söyledim ya anne... Bir daha uğramam ben oraya.”

“Bir şey öğrenmen lazım. Mademki okumak istemiyorsun, seni bir mağazaya çırak yapalım. Öğrenir ve ileride tüccar olursun.”

“Ben sırtımda kumaş topları taşıyamam, bezzaz olamam anne... Kararımı verdim ben anne. Askerî okula gideceğim, asker olacağım.”

Zübeyde buna izin veremezdi. Askerî okul, biricik oğlunun onun yanında yaşamayacağı, uzaklara gideceği anlamına geliyordu. Üstelik de pek tehlikeli bir gelecek demekti.

“Olmaz oğlum askerî okulda okumana müsaade edemem ben” dedi.

Mustafa o gün hiç sesini çıkarmadı. Ama ertesi gün ortadan kaybolmuştu. Gece boyunca bir haber çıkmadı. Sabah erkenden

küçük hala geldi. Mustafa akşam karanlı-
ğı çökünce ona gitmiş, annesiyle arasının
açıldığını, onda misafir kalmak istediğini
söylemişti.

Birkaç saat sonra kapı çalındı. Ali Rıza
Efendi'nin en yakın dostu Mehmed Efendi,
Zübeyde'ye imzalasın diye birkaç evrak gön-
dermişti. Mustafa'nın askerî okula yazılması
için gerekli belgelerdi.

Zübeyde o gece korkunç bir kâbus gör-
dü. Bir uçurumun başındaydı. Dev bir çağ-
layan akıyor ve yakınlardan Mustafa'nın,
“Anne, anne buradayım ben, merak etme”
diyen sesi geliyordu. Mustafa avuç içi kadar
bir kayanın üzerindeydi. Zübeyde önündeki
çalıya tutunup onun yanına gidecek olmuş,
toprak ayağının altından kaymıştı. Nere-
desin oğlum, diye haykırmak istiyor, sesi
çıkıyordu. Mustafa yeniden ortaya çıkmış,
annesini kucağına alıp “Kurtuldun anne!”
diye bağırıyordu. Askerî okula gitmek istediği-
ni tekrarladıktan sonra sıçrayıp gözden kay-
bolmuştu. Evine dönen Zübeyde, minarenin
tepesinde pırıl pırıl parlayan bir tepsi üze-
rinde bir çocuk gördü. Çocuk Mustafa'nın

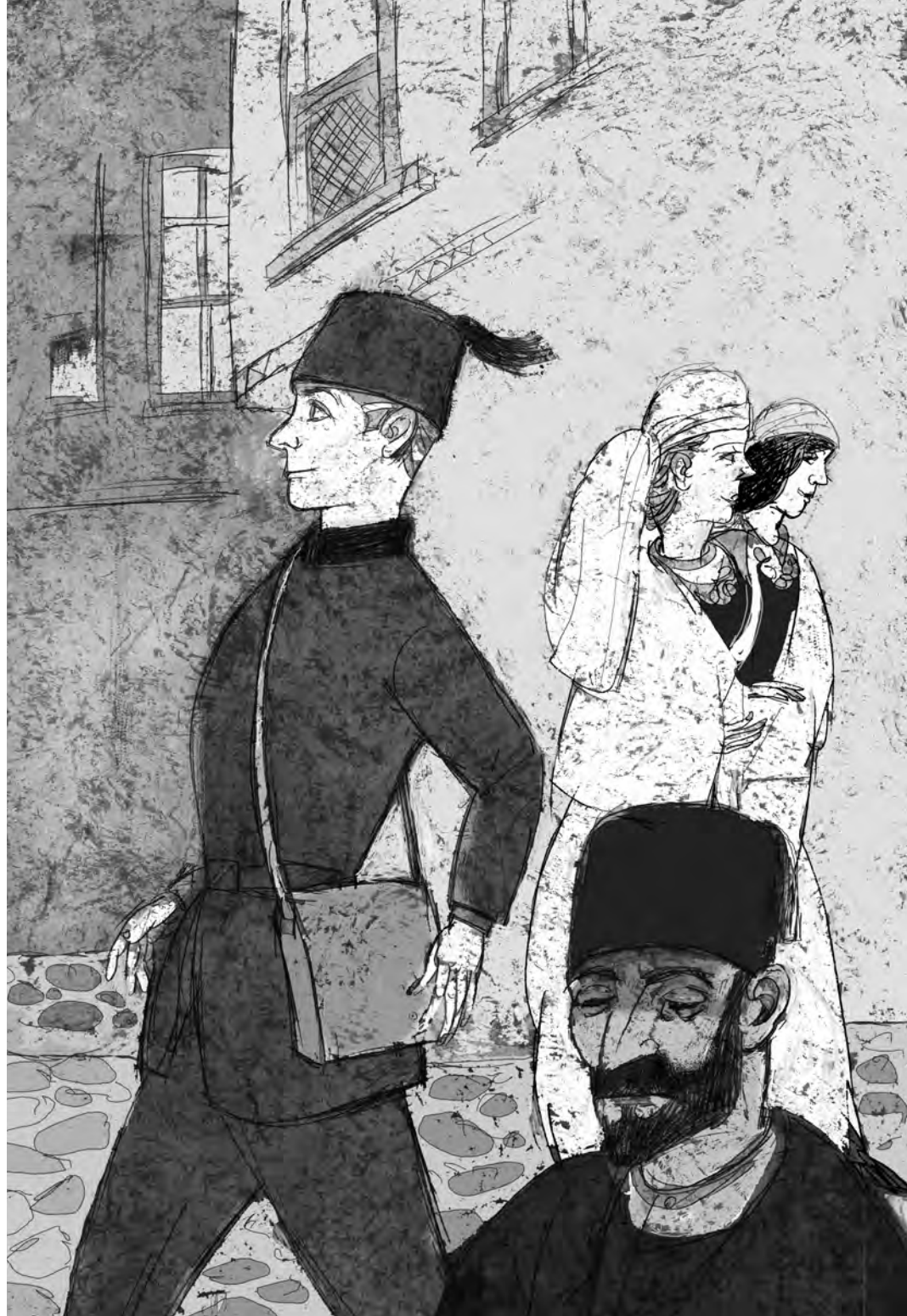
ta kendisiydi. Minarenin şerefesinden gelen ses, “Oğlunun dileğini yapacak mısın?” diye haykırıyordu. Korku içinde uyandı. Rüya olduğunu anlayınca da kararını verdi. Mustafa istediği okulu seçebilirdi.

Mustafa çok heyecanlıydı. Koşarak eve geldi, annesine ondan habersiz girdiği askerî okul imtihanını kazandığını anlattı.

Üniformalı sarışın genç sabahları yürüyerek okula gidiyordu. Ön tarafındaki geniş tabelada adı yazılı olan okulun açık portakal rengi bir sıvası vardı. İsteğine kavuşan Mustafa birdenbire değişmişti. Eve dönünce odasına çekilip kitaplarına gömülüyor, saatlerce yorulmaksızın çalışıyordu. Cuma tatillerinde bile kitaplarından ayrılmıyordu.

Mustafa, eşraftan Evrenoszade Muhsin Bey’in oğlu ile Merkez Kumandanı Şevki Paşa’nın kızı Emine’ye ders vermeye başladı. Derslerden çok memnun kalan Evrenoszade Bey Mustafa’yı adeta evlat edinmişti. Mustafa bu arada, ilk sevdasını yaşıyordu. Ders verdiği Emine’ye gönlünü kaptırmıştı.

Mustafa parlak, çift sıra düğmeli yepyeni okul üniformasını giydiği gün, komşuları

Kadri Binbaşı'yı bir asker gibi selamladı. Kadri Binbaşı Pembe Ev'de kiracı olarak oturuyordu.

“Dersten mi geliyorsun oğlum?”

“Evet binbaşım.”

“Ne zaman Askerî Rüştîye'ye girdin?”

“On gün oluyor, binbaşım.”

Üniformasına hep imrendiği, Kadri Binbaşı'nın oğlu Ahmed de askerî okulda okuyordu.

Selanik Askeri Rüştîyesi (1893-1895)

Mektep iki katlıydı. Her katta iki büyük dersane ile çok geniş birer sofa vardı. Odaların köşelerine karatahtalar yerleştirilmişti. Müzakere grupları bu tahtaların etrafında toplanır, sınıfta okunan dersleri gözden geçirirdi.

Öğrencilere birer sicil defteri verilir, afe-rinler ve cezalar bu defterlere yazılır, afe-rini fazla olan öğrenciye sırma şerit takılırdı. Üniforma zorunlu değildi. Mektebin idare

odasında ders kitaplarının yanı sıra, öğrencilerin doldurduğu yazısız haritalar satılırdı.

Günde altı saat ders görürlerdi. İlk üç saatte hocayla birlikte, ikinci üç saat ise sınıf çavuşlarından birinin gözetiminde müzakere ve münakaşa yaparlardı. Her sınıfın birincisi başçavuş, sonraki altı öğrenci ise çavuş seçiliyordu.

Başlangıçta müzakereci olmak için heves göstermeyen Mustafa müzakerecileri beğenmeyince, kendisi müzakereci ve çavuş olmuştu.

Mustafa'da yeni bir merak başlamıştı. Boy boy suluboya fırçaları, boya kutuları, kurşunkalem çeşitleri, kocaman resim kâğıtları aldı. Eve gelince, çantasını bırakır, kalemlerini, fırçalarını, kâğıtlarını mukavadan yapmış olduğu geniş muhafazaya yerleştirir, sonra resim yapmak üzere yeni göçmen mahallesine giderdi. Bu mahalle surlar boyunca uzanırdı. Selanik'in en yüksek yeri de burasıydı. Boş saatlerinde Olympos'u seyreder, resim yapardı. Selanik'teki gün batışını resmeden bir suluboya çalışmasını Makbule'nin yatak odasına asmışlardı.

Makbule'ye göre ağabeyi, delikanlılık günlerinde zamanın himayeci tavırlarını benimsemeye başlamıştı. Makbule şöyle anlatıyor o günleri:

Ben sakın olduğum için pek kavga etmezdi benimle. Ne dese mutlaka kendisine itaat ederdim. Çok uysaldım.

“Mendil işleme!” derdi.
“Peki” derdim.
“Kitap okuma!”
“Peki.”
“Sokağa çıkma!”
“Peki!”
“Komşu kızı ile görüşme!”
“Peki ağabeyciğim!”

İpekli mendil işlerdim. Mendilin köşesine bir beyit yazardım. Gelirdi baş ucuma. Mendili elimden kaptığı gibi yırtardı. Bana takılmaktan, beni kızdırmaktan, benimle şakalaşmaktan zevk duyardı. Evin esiri ben. Ama Naciye öyle değildi. Acar bir kızdı. Onunla kavga ederdi. Bakardım ki, horoz gibi kapışmışlar.

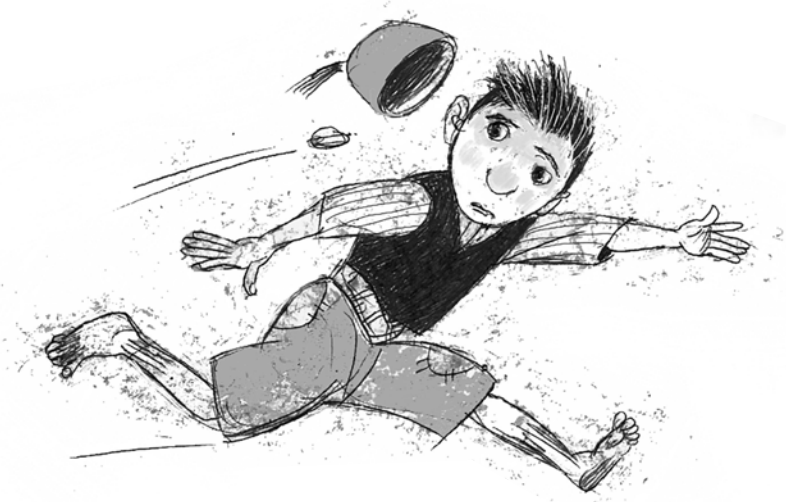
Bir gece çiftlikten bir tepsi yoğurt gelmiş, Naciye ile Makbule yoğurdu parmaklarıyla yemeye başlamışlardı. Mustafa Naciye’ye, “Sen ablana söyle de diliyle yalasın yoğurdu!” demiş, sonra da Naciye’yle bir olup Makbule’nin yüzünü yoğurt tepsisine batırmışlardı. Makbule maskaraya döndüğünde, Mustafa köşede kahkahalar atıyordu.

Haksızlıklara isyan eden Mustafa

Mustafa'nın göçmen çocukları arasında arkadaşları vardı. Bu cılız ve sıksa çocuklardan hayatın zorluklarını öğrenirdi.

Altı yaşındaki Nişli Yaşar'dan, cami bahçesine girdiklerinde sarıklı hocanın onları “Uğursuzlar” diye kovaladığını dinlemişti. Cami hocası, “Lanetliler” diye Yaşar'ın üzerine saldırdığı gün, Mustafa onu korumuştur.

Yaşar ona, “Yalnız hoca değil, yerli çocuklar da bizi dövüyorlar. Muhacirlere ‘cir-

cir’ diyorlar. Sen de muhacir misin?” diye sormuştu.

Kadınların yaşadıkları dramı çocukları da yaşamaktaydı. Askerî okuldan arkadaşı Mürteza, teyzesi Şehnaz’ın yanında kalırken sokağa atılmışlardı. Mustafa’nın yaşında sarışın bir çocuk olan Ahmedovalı Mürteza’nın babası hapisteydi.

Mustafa, Mürteza için dertlendikçe dertleniyordu.

Bir gün annesine onun başına gelenleri anlattı:

“Eniştesi teyzesini boşamış. Hem bir hiç yüzünden. Eline nikâhını vermiş. Tam dört altın. Kadını da kapı dışarı atmış. İki tane de çocuğu var kadının. Eniştesi ben bakamam bunlara demiş.”

“Kismet” demişti Zübeyde.

“Kismet değil bu anne. Haksızlık bu. Çoluklu çocuklu bir kadın. Kim bakacak çocuklara? Tek bir adamın sözüyle her şey birden yıkılıveriyor. Yalnız biz erkekler mi haklıyız?”

Şehnaz Hanım kocası tarafından kapının önüne atıldığında, çocuklarıyla hizmetçisi-

nin yanına taşınmıştı. Konu komşu sevaba girmek için ona yeni bir koca arıyordu.

Kısa bir süre sonra, Şehnaz'ın kendisini öldürdüğünü öğrendiler. Bahçesinde dolaşan bir delikanlı gören komşular, namuslarını kurtarmak için hükümete dilekçe üzerine dilekçe vermişlerdi. Sonunda kadın, namussuz ilan edilmiş, evi basılsın diye emir çıkınca büyük bir kalabalık evini kuşatmış, “Çık dışarı!” diye bağırdıkları an o da kendisini kuyuya atmıştı.

Bir gece de annesinin arkadaşı Gülsüm Hanım gece yarısı kapıyı çalıp yardım istemeye geldi. Ailecek bir komploya kurban gitmişlerdi. Kocası Salih'le olan nikâhı hükümsüz sayılmış ve kocasıyla ayrılmak zorunda kalmıştı. Gülsüm Hanım büyük bir sinir buhranı geçiriyordu. Zübeyde ona, mutfaktan getirdiği limonu koklattı.

“Salih eve uğrar diye kapımıza gözcü koymuşlar. Böyle bir şey olursa evimiz basılacakmış. Ve beni eve yabancı bir erkek kabul etti diye Selanik'ten süreceklermiş.

Çünkü ben Salih'in nikâhlısı değilmişim artık. Ya iki çocuğumuz ne olacak? Ne olacak bunlar? Kim bakacak bunlara?"

Zübeyde kadını teselli etmeye çalıştı. Sonra da onu, ailenin düzeni yeniden kurulana kadar evinde misafir kalmaya ikna etti.

Gülsüm Hanım'ın çok kısa süren misafirliği Mustafa'nın benliğinde derin bir heyecan yaratmıştı. Dersine hazırlanırken birdenbire duruyor ve düşüncelere dalıyordu. O da Gülsüm Hanım'ın hikâyesini öğrenmiş, fırsat buldukça sözü Gülsüm Hanım'a getiriyordu.

"Ben evlenmeyeceğim anne. Bak, Gülsüm Hanım'ın başına gelenlere. Ne güzel bir kadın ve sonra ne büyük bir felaket."

"Gör bir kere kadınlar ne çekiyor. Evlenirsen karını üzme. Haksızlık etme. Niçin evlenmeyecekmişsin. Evlen, fakat ibret alarak evlen."

Çocuk yaşında, ellilik, altmışlık ihtiyarlarla evlendirilen kimsesiz kızlardan söz ederler, kahvelerdeki satılık şahitleri konuşturlardı. Bunlar çocukların yaşları büyütül-

sün diye bir kuruşa şahitlik ederlerdi. Mustafa, bir gün böyle bir genç kızın hikâyesini dinlerken sormuştu:

“Bir insan bir kuruş için nasıl erkekliğinden utanmadan böyle kuyruklu bir yalan söyleyebilir. Ne ayıp şey anne, ne ayıp şey.”

“Elbette erkekliğe yakışmaz bu. Oluyor işte. Buna bir kulp takmışlar. Yalancı şahit, köpeklere ekmek dağıtır, günahı kurtulmuş.”

Mustafa isyan etmişti: “Köpeğe ekmek yedirmekle hiçbir insan suçundan kurtulamaz anne. Kötü bir iş yaparsam kendimi köpeğe mi beğendirmeliyim ben? Olur mu böyle şey?”

Mustafa kadınların uğradığı haksızlıklara duyarlı bir çocuk olarak iki kız kardeşine kol kanat gererek büyüyordu.

Kemal adı

Mustafa Askerî Rüstiye’de okurken adına bir Kemal eklendi ve Mustafa Kemal adıyla anılmaya başladı.

Makbule, ağabeyinin Mustafa Kemal ismini aldığı günü şöyle anlatıyor:

“Bil bakalım benim yeni adım ne anne?”

Annesi duraklayıp gözlerinin içine bakmıştı oğlunun.

“Bil bakalım anne!”

“Ne söylüyorsun sen oğlum? Senin başka adın mı var sanki?”

“Var ya. Bil bakalım.”

“Babanın koyduğu adı beğenmiyor musun sen?”

“Öyle değil anne. Ben babamın koyduğu adı değiştirmiyorum ki. Mustafa yine kalıyor. Benim ikinci adım var şimdi. Babamın da iki adı yok muydu? Biri Ali, öteki de Rıza değil mi? Tıpkı onun gibi, benim de bir adım Mustafa. Söyle şimdi ikinci adımlı. Buluver ikincisini kuzum anne.”

“Kim taktı sana bu adı? Kendin mi buldun?”

“Yok anne. Kendim bulmadım. Öğretmen Mustafa Bey bulmuş. Bugün beni derse kaldırdı. Güç bir hesap meselesi sordu. Hemen yaptım. Çok hoşuna gitti, ama bilsen ne kadar. Sonra bana, ‘Senin adın da Mustafa, benim adım da Mustafa. Olmaz böyle. Hangi Mustafa diye sordukları zaman belli olsun diye, sana ikinci bir ad lazım. Bundan böyle senin adın Mustafa ... olacak. Ha bul bakalım’ dedi.”

“Çok sevindim oğlum. Yeni adına değil, öğretmenini memnun edecek kadar dersini

iyi hazırlamış olmana. Demek öyle söyledi Mustafa Bey. Kendisini daha çok memnun etmeye çalış oğlum. Bak, Mustafa Bey kendisini seninle bir tutmuş. Sen de onun gibi olmaya çalış. Gel, seni bir kucaklayayım. Bana her gün böyle güzel haberler getir oğlum. Söyle şimdi bana yeni adın ne senin?”

“Mustafa Kemal.”

“Çok güzel bir ad. Kutlu olsun. Günün birinde paşa olursan...”

Zübeyde Hanım önlerinde uzanan tehlikeli yılları düşünerek cümleyi yarım bırakmıştı.

“Sen yorulma anne. Ben söyleyeyim. Günün birinde paşa olursam adım Mustafa Kemal Paşa olacak.”

“Ya ben oğlum?”

“Mustafa Kemal Paşa’nın annesi.”

Zübeyde Hanım yeniden evleniyor

Ağabeyi Hüseyin, kendisine Ragıb Bey'in ona talip olduğundan söz ettiğinde Zübeyde:

“Benim fikrimi biliyorsun Hüseyin” demişti.

“Biliyorum, evlenmek istemiyorsun. Fakat yapayalnız bir kadın ne yapabilir? Mustafa çok uyanık bir delikanlı artık. Tecrübesi yok, görgüsü yok. İleri düşüncelerinden, politikaya kapılmasından korktuğunu sık sık söylüyorsun bana. Ya korktuğun gibi çıkarsa?”

Zübeyde sustu. Ağabeyi konuşmasını sürdürdü:

“Aylar çabuk geçiyor. Mustafa son sınıfta. Tahsilini tamamlamak için Manastır'a, sonra da İstanbul'a gidecek. Sen burada yapayalnız kalacaksın Zübeyde. Ragıb Bey seni istiyor. Karar ver bu iş bitiversin.”

“Allah göstermesin Mustafamı kaybersem nasıl yaşarım ben?”

“Kaybolmaz ama okuldan kapı dışarı edilirse, bütün geleceği mahvolur. Böyle durumlarda Mustafa’yı güdecek kuvvetli bir el lazım. Sen yapamazsın bunu Zübeyde.”

“Ben de bunu düşünerek uykusuz geceler geçirdim Hüseyin.”

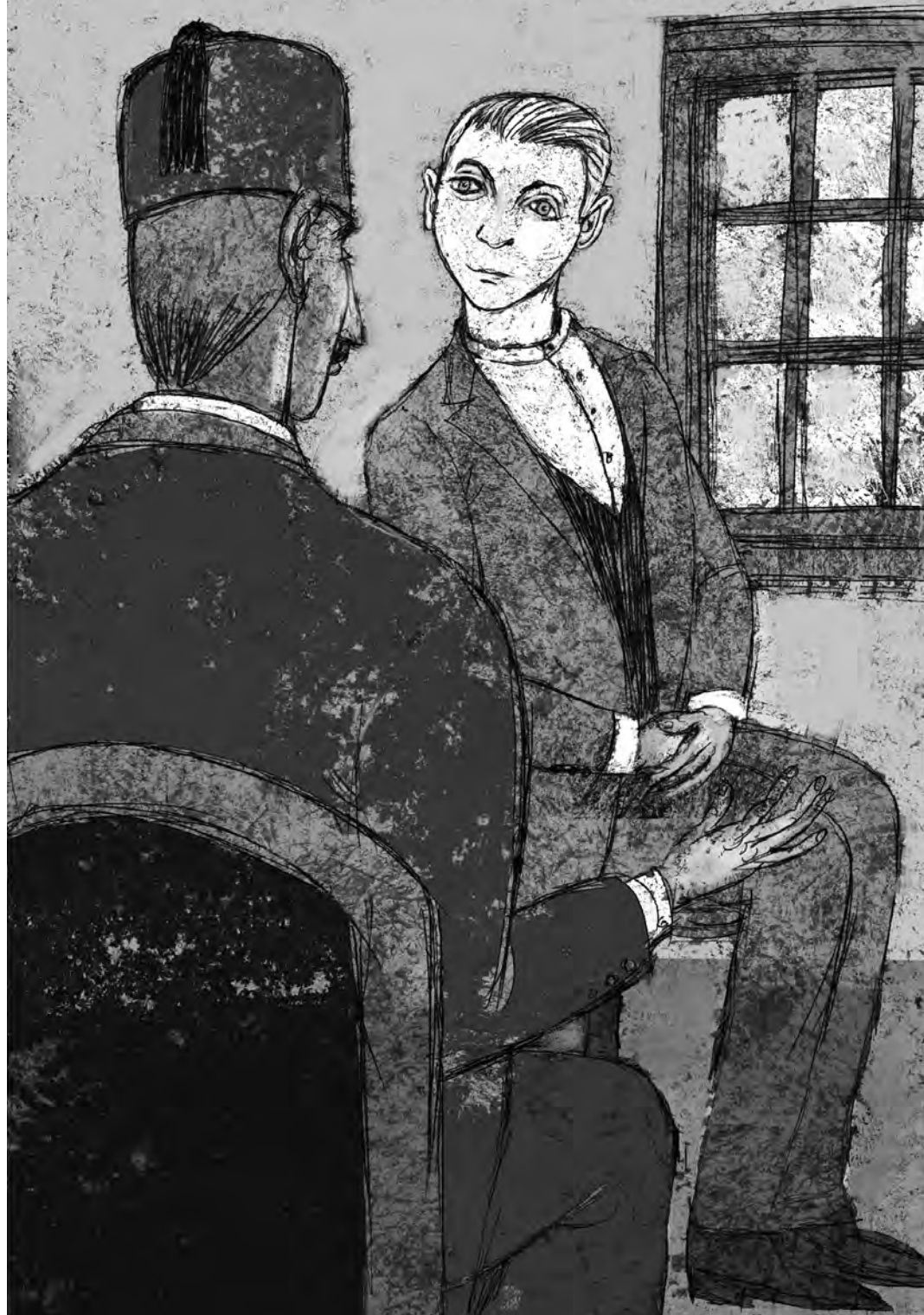
“Öyleyse düşün taşın da kararını ver. Aylardan beri sorup soruşturuyorum. Ragıp Bey’in hiçbir yerden en ufak bir kötülüğünü işitmedim. Tertemiz, ciddi bir adam.”

Zübeyde ağabeyi Hüseyin’e sormuştu: “Mustafa ne der ben evlenirsem?”

“Ben görüştüm onunla.”

“Eeee Mustafa ne dedi? Öfkelendi mi? Benim tanıdığım çocuklu dullar var. Annelerinin evleneceklerini haber aldıkları zaman çocuklar çılgına dönmüşler. Bağırmışlar, çağırmışlar ve evlenme anne diye ayak diremişler.”

“Mustafa hiç de öyle değil. Ben bunu da düşünerek doğrudan doğruya açılmadım. Fakat gördüm ki Mustafa’nın fikri çok başka. O zaman her şeyi anlattım ona. Verdiği cevap şu: ‘Annemin evlenmesi kadar doğru

bir şey olamaz. Benim karışmaya hiç hakkım yok dayı. Onun bileceği bir şey bu. Hem niçin evlenmesin. Her insanın erkek olsun, kadın olsun hakkı bu.”

Dayısına kuzu gibi davranan Mustafa'nın içinde fırtınalar esecekti oysa. Ragıp Bey'e karşı hissettiklerini şöyle anlatacaktı:

“Annem babamı kaybettiği zaman genç bir kadındı. Onun ölümünden sonra asıl oturduğumuz Pembe Ev'den çıkmış, küçük eve girmiştik. Ben bir müddet için dayılarımın yanında kalıyordum. Fakat babamın yerine bir başkasının geleceğini bana belli ediyorlar ve beni duygu olarak hazırlıyorlardı. Bir gün dayımla o küçük eve gittik.

Annem yeni bir elbise giymiş, beni güler yüzlü karşıladı. İçeride yabancı bir bey oturuyordu. Annem de onun yanında eskiden âdet olduğu gibi kapanmadan geziyordu. Durumu anladım.

Fakat babamın yerine gördüğüm bu adama tahammül edemeyecektim. Baktım duvarda babamın palası asılı. İçimden gelen bir hisle ona sarılmak ve hiç kabahati,

kusuru olmayan bu beye saldırmak istedim. Fakat derhal bir şeyler söylemeden oradan koşarcasına kaçtım. Bundan sonra aylarca anamı görmedim.

Fakat sonradan o asil beyle dost oldum. Bana iyi bir eğitici oldu. Anamın da genç yaşında böyle bir aile bağı yapmış olmasını takdir ettim. Ancak çocukluk duygum benim babamı kaybetmiş olmama karşı bir isyandan ibaretti.”

Mustafa nikâhın kıyıldığı gün sessizce çantasını ve babasından armağan olan kılıcını almış, küçük halasına gitmişti.

Nikâhın ardından bir tatil gününde büyük dayısı Hasan onu görmeye gitti. Kız kardeşi Zübeyde’ye de uğramış, Ragıb Bey’le tanışmıştı. Ragıb Bey, üvey oğlu eve gelmiyor diye serzenişte bulununca, Hasan da ona, “O zaman siz gitseydiniz yanına” demişti.

Hasan’ın Ragıb Bey’le ilgili görüşünü merak ediyorlardı.

“Nasıl gözün tuttu mu Ragıb Bey’i?” diye sordular.

Hasan Dayı şakacı bir adamdı.

“Uzundur boyu. Göremedim iyi. Yukarıdan bakar adama. Ama bilmem uzun boyludur diye mi yukarıdan bakar? Yoksa... Ben sevmem çok uzun adamı. Boynu tutulur insanın konuşurken böylesiyle ayaküstü” diyerek, herkesi güldürmüştü. “Ama bizim köylü beğenmiştir” diye devam etmişti. Bizim köylü dediği, kardeşi Hüseyin’di. Hasan, Ali Rıza’nın ölümünden sonra yeni damada alışamamıştı.

Zübeyde ile Ragıp Bey o gün, Hasan’ın arkasından Mustafa’yı görmeye gittiler. Zübeyde Hanım oğluna sarıldı. Yanaklarından öptü. Başını okşadı. Mustafa Kemal hareketsiz duruyordu. Gözleri hafif kızarmıştı. Mustafa el öpmek zorunda kalmadan herkes içeri geçip oturdu.

Mustafa hemen çıkıp gidecekmiş gibi kapiya yakın duruyordu. Sonra da dersi olduğunu söyleyip izin isteyerek odasına çekildi.

Ragıp Bey, “Hep burada mı kalacak Mustafa?” diye sormuştu.

Mustafa annesine arada bir uğruyordu.

Zübeyde Hanım, oğlu her gelişinde, Ragıb Bey'den onu ayağa kalkarak karşılamasını rica eder, o da bu isteğini yerine getirirdi. Ragıb Bey ile oğlunun arasındaki buzları eritmek için çok çaba harcadı. Akıllı bir kadındı. Mustafa'nın neden hoşlandığını, neye kızdığını iyi bilirdi.

Ragıb Hayri Bey varlıklı, Moralı köklü bir aileden geliyordu. Yunanlar ayaklanmaya başlayınca Mora Yenişehir'den Teselya Yenişehir'e (Larissa) göçmüşlerdi. Büyük bir çiftliğin sahibiydiler. Yunanistan bağımsızlığını ilan edince, çeteciler Türk ailelere göz açtırmaz olmuştu. Topraklarına el konan iki erkek kardeş Ragıb Hayri Bey ile Memduh Hayri Bey mallarını mülklerini satmış, eşleri ve çocuklarıyla birlikte göçmen kafilesine katılmışlardı. Yanlarında on altı öküz arabası, iki at arabası, binek atları, koyun ve daavar sürüleriyle değerli eşyalar vardı. Niyetleri Selanik'e yerleşip tarım ve hayvancılık yapmaktı. Ancak yolda çetelerin baskınına uğrayınca, paraları, altınları ve hayvanları çalındı, servetlerini kaybettiler.

Neyse ki üçüncü kardeşleri Mehmed Hayri Bey, Hicaz'da defterdardı. Ondan yardım isteyeceklerdi.

Evli ve dört çocuklu Ragıb Bey, Gümrük İdaresi'ne muhafaza memuru olarak girdi, bir süre sonra da Hafiye Yenge diye anılan eşini kaybetti.

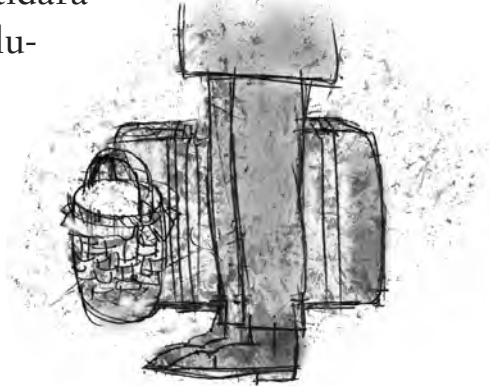
Ragıb Bey, Zübeyde Hanım ile evlendiğinde çocuklarının üçü yetişkindi, bir de Rukiye isimli küçük yaşta kızı vardı.

Gaz bayiliğinde karar kılan kardeşi Memduh Hayri, Selanik'te bunalınca, eşi Vasfiye'yle İstanbul'a göçtü. Kızları Fikriye ise Mustafa Kemal'in yaşamında özel bir yer edinecekti.

Mustafa Manastır'da

Mustafa'nın doğduğu yıl Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlar ve Ege adalarından Kuzey Afrika'ya, Libya ve Mısır'dan Ortadoğu'da Suriye, Irak, Hicaz ve Yemen'e uzanan dev bir haritaya sahipti. Mustafa Saraybosna, Selanik, Trablus, Bingazi, İskenderiye, Kahire, Hayfa, Beyrut, Ürdün, Şam, Musul, Kudüs, Mekke, Medine'de dünyaya gelen çocuklarla aynı ülkenin kimliğini taşıyordu.

II. Abdülhamid iktidara geldiğinde, imparatorluğu ayakta tutmak için köklü reformlara girişmiş, eğitimde son derece iddialı adımlar atmıştı. Mustafa'nın okuduğu

Selanik Askerî Rüştîyesi ile Manastır Askerî İdadisi işte bu yeni eğitim anlayışıyla eğitim veren okullardı.

Mustafa askerî okula üçüncü sınıftan başlamış, dördüncü sınıfta on bir dersin onundan tam not almış, sınıf dördüncüsü olarak 1895 yılında mezun olmuştu.

Mustafa'nın, Selanik'te devam edeceği okul yoktu. Onun aklından geçen İstanbul'a gidip Kuleli Askerî Lisesi'ne devam etmektir. İmtihanında hazır bulunan Hasan Bey isimli subay, soruları güzel cevaplandıran Mustafa'ya, "Beni dinlersen, Manastır İdadisi'ne git. Orada daha iyi yetişirsin" demiş, o da bu sözü dinlemişti.

Mustafa'yı Manastır'daki okuluna uğurlamak için bütün aile hep birlikte faytonla istasyona gitti, Mustafa eşyalarını kompartimana yerleştirdi, sonra yanlarına geldi. Üçüncü çan çalana kadar beklediler. Tren hareket ettiğinde hepsinin gözlerinde yaş vardı.

Manastır Askerî İdadisi'nde (1895-1898), öğretim programında matematik, fen bilimleri ve Fransızca dersleri ağırlıktaydı. Mustafa'nın en sevdiği ders Türk Tarihi'ydi.

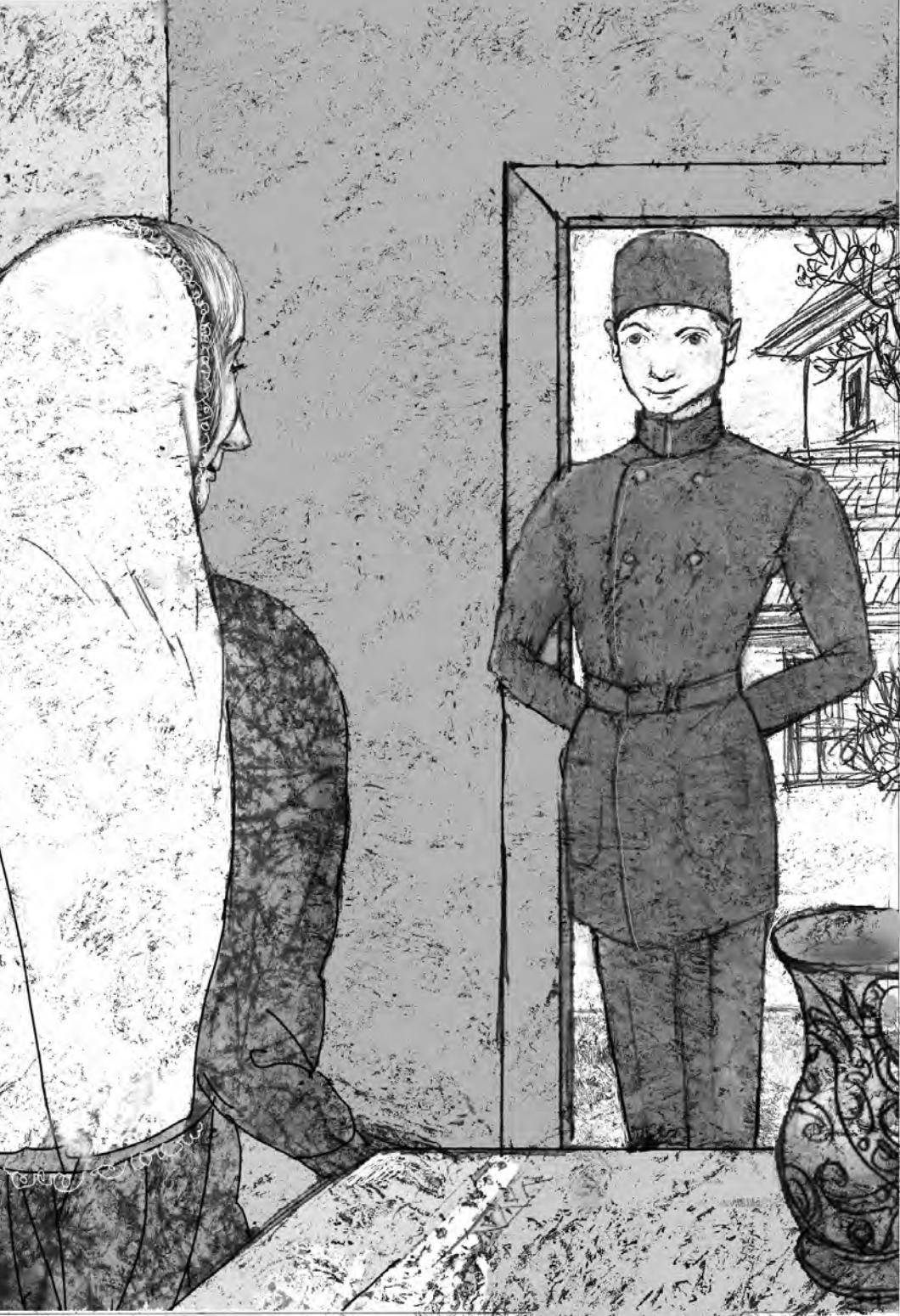
Mustafa'ya matematik dersleri kolay, Fransızca dersleri ise zor gelmişti.

Çocukluk arkadaşları Nuri [Conker], Salih [Bozok] ve Fuad [Bulca] da Manastır'daydı.

Şiir ve edebiyatla tanışma

Yeni okulunda Mustafa Kemal'i, en çok Bursa'dan gelen Ömer Naci isimli öğrenci etkilemişti. Bu çocuk ondan okuyacak kitap istemiş, aldığı kitapların hiçbirini beğenmemiş, Mustafa'ya okuması için şiir kitapları vermişti. Mustafa Kemal, “Şiir ve edebiyat olduğuna ben o zaman muttali (haberdar) oldum” diyecekti. Güzel yazı yazan Ömer Naci, Mustafa Kemal'in dikkatini edebiyat ve şiire çekmişti. Bu derin

alanı keşfederken şiirin büyümesine kendisini kaptırıp giden Mustafa Kemal'e hocası, "Bak oğlum Mustafa," demişti, "şiiri filan bırak, bu iş senin iyi bir asker olmana mani olur!" Seçkin ve heyecanlı bir hatip olarak ün salan Ömer Naci gerçekten askerlik mesleğinde yüksellememişti.

Ailesinden ayrılan Mustafa artık yatılı öğrenciydi. Tatil günlerinde arkadaşlarıyla gezmeye çıkar, bir lokumuna tavla oynarlardı. Mustafa kaybetmekten hoşlanmazdı. Koşmak, atlamak gibi oyunlara da katılmaz, hızlı hızlı yürümeyi severdi.

Hediyelerle geliyor

Mustafa ikinci sınıfa geçtiği gün annesine geleceğini haber veren bir mektup gönderdi. Evde büyük temizlik yapıldı, halılar silkildi, tahtalar fırçalandı.

Oğlu kapıyı çaldığında Zübeyde sevinçten ağlıyordu. Kucaklaştılar. Okul üniformasıyla ince uzun bir delikanlı içeri girdi.

Çok boy atmıştı. Hizmetçi bavulları birer birer üst kata çıkardı.

“Nedir bu anne? Giderken gözyaşı, gelirken gözyaşı. Olmaz bu anne. Bizim sevinçlerimiz de gözyaşları arasında geçiyor. Kederlerimiz de. Söyle anne bu üniforma yakışıyor mu bana?”

“Sana her şey yakışıyor oğlum. Kim bilir paşa üniforması nasıl yakışacak. Allahım göster bana o günü.”

Naciye ile Makbule gözlerini ağabeylerinin üniformasından ayıramıyorlardı.

“Sen kocaman bir kız olmuşsun Makbuş. Sen de öyle Naciye. Size neler getirdim neler! Anneme bir kutu Pirlepe helvası getirdim. Mis gibi anne. Bavuldan bir çıkarayım da yemeye başlayalım. Sen Makbuş, Pirlepe helvasını sever misin?”

Pirlepe’nin helvası kozhelvasına benzer ama bıçakla rahat rahat kesilecek kadar yumuşaktır, cevizi de boldur.

Mustafa ilk bavulu açtı, renkli kâğıtlara sarılı üç paketi bir yana ayırdı, sonra en büyüğünü annesine uzattı. Makbule ile Naciye kendi paketlerini hemen açtılar. Cilalı ve

işlemeli birer tahta çanak çıktı paketlerin içinden.

İkinci bavuldan, hakaniyeler (tereyağlı lokum), şekerlemeler ile küçük hediye paketleri çıktı. Ağabeyleri hediyeleri küme küme ayırdıktan sonra, “Bu senin Makbuş, bu senin Naciye” diyordu. Oyali bürümcük mendillerle masa örtüleri de getirmişti. Naciye’nin hediyesi ince gümüş tellerle işlenmiş dantela gibi Manastır işi iki bilezikti. Kardeşlerinin neyi sevdiğini biliyordu.

Ağabeylerinin “Manastır’ın ortasında var bir havuz / Canım havuz” diye mırıldandığı Manastır türküsüne de bayılmışlardı.

Mustafa büyük heyecanla Manastır’daki hayatını anlatıyordu: “Manastır bana yaradı anne. Şehrin havası güzel. Kışın soğuk fakat kuru soğuk. Bir kerecik hastalanmadım. İmtihanları çok iyi atlattım. Yalnız Fransızcam zayıf. Tatillerde Fransız okuluna devam edersem olur biter. Karar verdim mi yaparım anne. Arkadaşlarım arasında çok değerli gençler var. Sonra Manastır hür bir şehir. Hafıye filana kimse aldırıyor orada. Manastır, Selanik’ten küçük Makbuş.

Ürkme anne, Sultan'ın korkusu Selanik gibi şehirlerde. Buraya yabancılar girip çıkıyor, yasak kitap gazete getirebilirler, dünyada olup biteni anlatabilirler. Manastır'da böyle bir şey yok, ne gelen yabancı var ne de giden. İnsanları susturmak kolay, birkaç kişi sürüldü mü her şey yatışır gibi olur. Fakat gel de bir insanın kafasından düşüncelerini söküp atıver. Fikir kül altında barınan bir kıvılcım gibidir. Bütün ümit bu kıvılcımlarda. Onlara hiçbir el dokunamıyor. Bizim mesleğimiz tehlikeli meslek.”

“Görüyorum oğlum sen bu işlere adanmakıllı dalmışsın. Allah korusun seni. Öteki arkadaşların da böyle mi düşünüyorlar?”

“Düşünenler de var düşünmeyenler de, bence düşünmek daha doğru. Bugün düşünemeyenler, yarın ister istemez düşüneceklerdir.”

Mustafa siyasi fikirlerle gelmiş, annesinin de huzurunu kaçırmıştı. Zübeyde Hanım, lafı değiştirdi.

“Fransızcan zayıfmış senin. Bunu bir kere iyi öğren. Bana böyle şeylerden bahset, öteki işlere karışma oğlum.”

“Fransızca öğrenmek şart. Benim Manastır’da iki arkadaşım var, çok güzel Fransızca biliyorlar, Fransa’dan kitaplar getiriyorlar. Hem ne güzel kitaplar. İmreniyorum onlara.”

“Sen de Fransızca öğrenirsen, ben getiririm o kitapları sana.”

Mustafa kahkahayla gülüyor, annesini kucaklıyordu.

“İnanmıyor musun, Fransızca öğren de görürsün.”

“İnanıyorum anne, her sözüne inanıyorum anne. Yalnız bu kitapları getiremezsin sen. Bu kitapların hiçbirisi doğrudan doğruya getirilemez buraya. Fransa’dan gelen her kitap ilk önce okunuyor, ondan sonra girmesine müsaade olunuyor. Daha kestirmesi, hemen hemen hiçbir yabancı kitap bırakılmıyor.”

“Fransa’da basılan bir kitap niçin getirtilmesin! Zararlı olsa Fransızlara yasak ederler!”

“Öyle tabii, fakat bizde her şey yasak. Düşünmek, öğrenmek, fikir sahibi olmak yasak. Burada yasak olmayan şey dalkavuk-

luk. İkiyüzlülük. Onun için sen getirtemezsin bu kitapları.”

Zübeyde heyecanla sordu.

“Açık söyle bana oğlum, bu yasak kitapları memlekete nasıl sokuyorlar. Yasak bir kitap memlekete nasıl girebilir?”

“Çok kolay anne. En kestirme yolu yabancı kitabevleri. Selanik’te çok kolay, burada bir sürü yabancı kitabevi var. Bunlardan birine gidip ısmarlandı mı istenen kitap hemen gelir.

Manastır’da iki yabancı kitabevi var, biri Bulgar, öteki de Sırp.”

“Niçin bizim kitapçılara ısmarlamıyorsunuz?”

“Bizimkiler getirtemez de ondan. Bizimkiler için yasak... Böyle bir gazete ya da kitap bir Türk’ün elinde görüldü mü yandı. Biz onun için bu kitapları gizli gizli okuyoruz, gizli getiriyoruz.”

Mustafa ağır hasta

Mustafa'nın Manastır'dan ikinci gelişi ciddi bir sağlık sorunu yüzündendi. Zübeyde'nin gözleri ağlamaktan kıpkırmızıydı. Mustafa okulda nöbet tutarken hastalanmış, askerî hastaneye yatırılmıştı.

Selanik Askerî Hastanesi'nin başhekimisi Muhsin Bey, Ali Rıza Efendi'nin yakın dostuydu. Zübeyde, Muhsin Bey'in eşi aracılığıyla ricada bulunmuş, “Oğlum ağır hastaymış. Oğlumu getirtiniz, ben burada tedavi ettireceğim” demişti.

“Oğlunuz, yarın geliyor, gidip karşılayınız. Kendisine üç aylık izin verilmiştir” cevabı aileyi çok sevindirmişti.

Mustafa ateşler içinde geldi, ev hekim kaynıyordu.

İyileşmeye başladığı zaman Mustafa'nın okul hastanesinde haftalarca yattığı anlaşıldı.

“Fakat hayret ediyorum anne, sen benim hastalığımı nasıl haber aldın? Senin heyecanlanacağını bildiğim için bir şey yazmasınlar diye arkadaşlarıma yalvarmıştım. Yazık ki ben ateşler içinde kıvranırken saatimi çalmışlar. Babamın taşıdığı saatti o.”

“Büyüdün zannıyla saati sana vermiştim, fakat sen hâlâ Küçük Mustafa imişsin!”

Mustafa’nın babasıyla ilgili hatıraları giderek hafızasından silindiği için, annesi artık büyüdüğünü düşünerek ona babasının saatini vermiş, asla kaybetmemesini tembih etmişti. Ana oğul çalınan baba yadigârı saat için çok üzüldüler.

Mustafa iyileşince, Fransızca kurslarına devam etti. Okula gidermiş gibi çalışıyordu. Zübeyde oğlunun durmadan çalışmasına bir mana veremiyordu.

“Dinlendiğin yok senin, ne öğreniyorsun şimdi? Okul derslerin mi bunlar?”

“Hayır anne okul derslerim değil. Fransızca öğreniyorum. Daha doğrusu Fransızcamı kuvvetlendiriyorum.”

“Kendi kendine olmaz bu oğlum, biri-

ni bul da ondan ders al. Daha kolay olmaz mı?”

“Ben de ders alıyorum ya anne.”

“Kimden?”

“Fransızlardan. Seni heyecana getiren kitapları onun için satın aldım. Fransız Okulu’na gidiyorum anne. Kışlanın ilerisinde bir okul var, biliyorsun ya, orası işte. Frerler.”

Mustafa, Tophane Mahallesi’ndeki Collège des Frères de la Salle’in özel kurslarına devam ediyordu. Kısa hikâyeleri Türkçeye çeviriyor, keyfi yerinde olduğunda annesine okuyor, kızlar da dinliyordu. O kadar hoşlarına gidiyordu ki, “Ne olur ağabey, bize bir masal anlatsan” diye yakasına yapışıyorlardı. Anlattıkları karga, tilki, kurbağa, karınca, güvercin masallarıydı. Ağabeyleri Fransızca öğreniyor diye seviniyorlardı. O öğrendikçe kendilerine de yeni masallar çıkıyordu.

Selanik’te hemen her öğrenci Fransızca öğrenme çabasıındaydı. Mustafa’nın tatillerde kurslarına devam ettiği Saint Baptiste de la Salle Frerler Koleji’nde iki yüz yirmi yedi öğrenci vardı.

Hafiyeler Mustafa'nın peşinde

Mustafa'nın okuldan izinli olduğu günlerde hiç tanımadıkları bir adam kapılarını çaldı, Ragıp Bey'le bir odaya çekilip iki saat konuştular. Gelen bir hafiyeydi. Mustafa Kemal'in Fransız Okulu'na gittiğini tespit etmişlerdi.

“Yukarıdan gelen emirleri yerine getirmek lazım. Mustafa Kemal Bey tatil sırasında Fransız Okulu'na devam etmiş. Bundan şüphelenmişler. Saçma bir şey elbette. Mustafa Kemal Bey'e Allah uzun ömürler versin, Fransız Okulu'na ne maksatla geçiyor?”

Hafiye çok çetin bir konuya dokunmuştu. Fransız Okulu'nda araştırma yapması imkânsızdı.

Ragıp Bey ona şu cevabı verdi:

“Bu okullar herkese açık. Kuşkulananmak gerekirse yalnız Mustafa Kemal'den değil hepsinden işkillenmek lazım. Bu okullar zaten hükümetin müsaadesiyle açılmıştır.”

Gümrük İdaresi'nin hatırı sayılan memurlarından olan Ragıb Bey Fransız memurlarla arkadaştı. Gümrük Fransızların elindeydi. Ziyaretçi bu durumu çok iyi bildiği için elinden geldiği kadar temkinli hareket ediyordu. Hafiye gittikten sonra Ragıb Bey eşini teselli etmişti:

“Alçak herifler, öğrenmek isteyen bir gencin hareketinden şüphelenmek. Ortada korkulacak bir şey yok. Yarın bizim müdürle görüşürüm, mesele kapanır gider.”

Birkaç gün sonra Ragıb Bey müjdeyle geldi.

“Bütün muamele durduruldu, hiçbir tehlike yok artık!”

Gölge gibi silinip giden hafiyeden Mustafa'ya hiç söz etmediler.

Olayı öğrendiğinde, “Senin kahramanlığına imreniyorum anne. Sen bir ananın yapabileceği en büyük fedakârlığı gösterdin ve bana hiçbir şey sezdirmedin. Senin oğlun olmak büyük bir şeref bana” demişti.

Abdülhamid'in ünlü hafiyelik teşkilatı onun gizli polis örgütüydü. Hafiyelik örgü-

tü Mustafa Kemal’le yaşıttı. Teşkilatın her yerde kulağı vardı, bu sayede Sultan kimin ne dediğini, kimin evinde ne söylendiğini bildirdi. Hafiyelik ve muhbirlik ruhu orduya da nüfuz etmişti. Subaylar hakkındaki ihbarlar sultanın masasının üzerine yığılırdı.

Sultana istihbarat sağlayan bu sistemin bir işlevi de halkı kaygı içinde tutmaktı.

Mustafa Kemal’in tanıklık ettiği ilk savaş

1897 Nisanı’nda Yunanistan’la savaş patlak verdi.

Seferberlik ilan edilmiş, delikanlılar davul zurna, ellerinde bayraklar, şenliklerle cepheye gidiyorlardı. Manastır’dan akın akın geçen taburları heyecan içinde seyredenlerden biri de Mustafa Kemal’di. “Gençlik hayatımın en heyecanlı günlerini yaşıyordum. Yaşımın küçük olmasına rağmen, bu savaşa katılmayı çok istemiştim. Az daha gönüllü müfrezelerin arasına katılıp gidecektim” diyecekti.

Mustafa Kemal, arkadaşı Ömer Naci'yle gönüllüleri uğurlamak için cuma tatilinde istasyona gitmişlerdi. Farklı farklı külahlarıyla tarikat şeyhlerinin yerde tepinişleri, bedenlerine şiş batırmaları, kulakları tırmalayan naralar attıktan sonra yere düşüp bayılmaları ve sergiledikleri sayısız tarikat hüneri iki genci çok rahatsız etmiş, “Ayılanlar, bayılanlar ordusu” diye dalga geçmişlerdi. “Mustafa Kemal, insanın askerlik şerefine dokunuyor. Nasıl göz yumuluyor buna anlaşılmaz” diyordu.

Cephe Manastır'a üç yüz, Selanik'e iki yüz kilometre uzaklıktaydı. Osmanlı Ordusu başarılıydı. Zafer haberleri gelmeye başlayınca fener alayları yaygınlaştı. “Pa-dışahım çok yaşa” haykırıışlarına Mustafa Kemal de katılıyordu.

Savaş bir ay sürdü. Avrupa devletleri aralarında anlaşınca, Rus Çarı II. Nikolay, Sultan Abdülhamid'den savaşın durdurulmasını talep etti. İmparatorluk Ordusu Atina'yı zapt edebilecek durumdaydı.

Mustafa okul tatilinde Selanik’e gelmişti. Evdeki başlıca konu savaştan sonra yapılacak anlaşmaydı. Ragıb Bey memleketi Yenişehir geri alınacak diye sevinirken, bir Fransız arkadaşından Türk ordusunun girdiği yerlerden geri çekileceğini duymuştu. “Demek ki Yenişehir kurtarılamayacak, kahroldum” diyordu.

Mustafa, “İçim isyan ediyor” dediğinde Ragıb Bey, “Çok fena bir yolda yürüdüğümüz muhakkak. Vatan davalarına bağlılığını anlıyorum. Gönüllerimiz birdir bu noktada. Başarılacak çok işler var. İlk önce yetişmen lazım. Düşüneceğin şey bu olmalı senin. Memleketin istediği şey düşüncesiz adımlar değil. Onun için annen de ben de senden çok dikkatli ve tedbirli olmanı istiyoruz. Yarınki hürriyet yapısını hep birlikte kuracağız, fakat sabırla” diye cevap verdi.

O gece sabaha kadar konuştular.

Yakın dostu, gazeteci Falih Rıfkı, Mustafa Kemal’in üvey babasıyla ilişkisini tarif ederken, “Yeni bir baba edinmek gururunun

almayacağı bir şeydi” diyordu. Ancak Ragıb Bey’le kötü bir hatırası yoktu. Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar hayatta kalan üvey babasına hep yardım etmişti.

Makbule de annesinin Ragıb Bey’le birlikteliği için, “İkinci evlilik hayatı tam manasıyla bahtiyarlık içinde geçmiştir. Ragıb Bey sağlam karakterli bir insandır. Büyük kardeşime karşı derin bir baba sevgisi göstermiş ve hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir” diyordu.

Naciye’nin ölümü

Mustafa Kemal Selanik’e tatil için gelişlerinden birinde Naciye’nin öldüğünü öğrendi. Acı haber kendisine duyurulmamıştı. Bir ramazan gelişinde, kapıyı açan hizmetçi kıza kardeşlerini sormuş, o da eve geleli bir hafta olduğunu, fakat Naciye adlı birini tanımadığını söylemişti. Zübeyde, Na-

ciye'nin dört gündür halasında olduğunu söylese de Mustafa Kemal yaşanan felaketi anlamış, çok üzülmüştü. Makbule, Naciye'yi on yaşında kaybettiklerini, onun uzun boylu, iri yapılı, çok güzel bir kız olduğunu söylüyor.

Ragıp Bey Manastır'da

Ragıp Bey görevli olarak Manastır'a gittiği bir gün Mustafa'yı da ziyaret etti, bir cuma gününü birlikte geçirdiler. Dönüşünde Zübeyde'ye şöyle dedi: "Mustafa biraz değişmiş gibi geldi bana. Daha olgunlaşmış, çok ölçülü konuşuyor. Sözlerini tartıyor. Mustafa iyi yetişiyor. Öğretmenleri memnun kendisinden."

Mustafa her tatilde Selanik'teydi. Geldiğinde, zamanın büyük bir kısmını evde geçirir, saatlerce odasında oturur, kitaplarını karıştırır bir şeyler yazardı.

Ragıp Bey işinden ancak akşama doğru kurtulur, Mustafa da odasından çıkar, bütün aile birlikte olurlardı. Hoşlandığı konu oldu mu Mustafa hemen değişirdi.

Mustafa Kemal çetelere de dur denilmesini gerekli buluyordu. Ragıp Bey öğretmenlerinin ne dediğini merak ediyordu.

“Her tehlikeyi göze alarak aydınlatıyorlar bizi. Yakalanırlarsa sürüleceklerini biliyorlar. Hele tarih öğretmenleri. Bizim tarih öğretmenimiz ders verirken tüylerimiz diken diken oluyor. Bir gün bize Büyük Fransız İhtilali’nden bile bahsetti. Yasakmış. Biz iyi yetişiyoruz.”

Üç yıllık Manastır Askerî İdadisi’nde son sınıfa geçerken sınıfının üçüncüsüydü. Fransızcadan tam not almıştı. 1898’de ikincilikle mezun oldu.

Mustafa Kemal'in ilk aşkı

Bir gün Selanik'teki evin kapısı çalındı. Merdivendeki ayak seslerinin ardından odaya koyu siyah saçlı, çakır gözlü, sülün gibi genç bir kadın girdi. Arkadan da gözleri alev alev yanan Mustafa...

“Kalyopi Hanım şehrimizin en tanınmış şantözü” diyerek annesine misafirini tanıttı. Şantöz Kalyopi otuz yaşlarında uzun boylu bir kadındı.

“Mustafa Bey’le on günden beri tanışıyoruz. Çok sevimli bir genç. Sizden çok bahsetti. Ben de sizinle görüşmeye karar verdim. Rahatsız ediyorum belki fakat Mustafa Bey’in hatırı için katlandım buna. Beni affetmenizi rica ederim. Konuşacaklarım var sizinle. Oğlunuz, beni seviyor. İlk aşklardır bunlar. Hiçbir insan kudreti buna karşı gelemmez. Aramızda büyük yaş farkı var. Oğlunuza yüz vermesem çok üzülecek. Bahtsız aşklar tehlikelidir. Onun için Mustafa Bey’i reddetmedim. Konuştum, görüştüm ve bir abla gibi anlayış gösterdim. İlk aşklar fır-

tınalar gibidir. abuk geçer ve dağılırlar. Arkasından başkaları gelir. Onun için oğlunuza ıkışmayınız. Aklı başında bir insanım ben. Oğlunuzun bu buhrandan kurtulmasına tıpkı bir abla gibi yardım etmek isterim.”

“Sizi çok mu seviyor Mustafa?”

“Gençlerin lüsü yoktur. Sevdiklerini çok severler. Bütün mesele bu aşkları tehlikesiz yapmaktır. Yetişmesi için Mustafa Bey’in bu aşktan vazgeçmesi lazım. Zorla olmaz bu. Genç gönüller çok çabuk bir başkasına kayar. Bekleyiniz biraz. Bir başkasını sevmeye başladı mı mutlaka unuttur beni. Yalnız üstüne fazla dşmeyiniz.”

“Anlıyorum Kalyopi Hanım. Oğlum gerçekten yalnız çocukluk değil çılgınlık etmiş. Sizi kim bilir ne kadar rahatsız ediyor. Bakınız dünkü ocuk neler yapıyormuş meğer. Benim hiç haberim yok bundan.”

“Başlayan aşklardan kimsenin haberi olmaz zaten. Hele ocuk aşklarını sezmek çok güçtür. Siz nereden bileceksiniz.”

“Oğlum sizi çok rahatsız ediyor mu?”

“Hayır, yalnız beni nerede bulacağını biliyor ve kapı önünde bekliyor. Biraz konuşuyoruz o kadar. Bazen bana ufak bir mektup veriyor. Okutuyorum. Oğlunuz güzel yazıyor.”

“Ne yazıyor bu mektuplarda?”

“Ne yazacak! Beni çok seviyormuş. Allah bağışlasın. Güzel oğlunuz var. Aynı yaşta olsaydık belki birbirimizden ayrılmazdık.”

“Ne diyorsunuz Kalyopi Hanım?”

Kalyopi’nin ardından, ana oğul konuştular.

“Söyle anne Kalyopi’yi nasıl buldun?”

“Çok güzel bir kadın.”

“Demek ki iyi seçmişim.”

“Oğlum bir kendine, bir de Kalyopi’ye bak.”

“Çirkin miyim ben sanki?”

“Onu söylemedim. Seni kimseye değişmem ben oğlum.”

“Yalnız Kalyopi senden çok yaşlı. Hiç olmazsa bir misli daha yaşlı. Sen bu kızı nasıl sevebilirsin? Aklını başına bir topla da düşün.”

“Nasıl sevemem anne? Aynı yaşta olmamışız ne çıkar bundan? Ne yapayım, Kalyopi’yi seviyorum, hem de deli gibi seviyorum. Selanik’in belki en güzel kızı o. Hele sesi, bir dinlesen mest olursun anne.”

“Bak bak yaramaz çocuk neler söylüyorsun bana.”

“Bir şey söylemiyorum anne, Kalyopi’yi seviyorum. Sana söylemezsem kime söyleyeyim bunu ben? Kalyopi, ‘Beni sevdiğini annene anlat, onunla tanıştır’ dedi. Ben de onu buraya davet ettim. Fena mı yaptım! Bilinmez belki senin gelinin olur.”

“Utanmıyor musun sen oğlum, bu yaşta bir gelinim nasıl olur benim? Ben senin genç bir kızla evlenmeni isterim. İnşallah o gün gelir de ben sana bir kız ararım. İlk rastladığın kadınla nasıl evlenirsin sen? Dur bakalım bir kere tahsilini bitir de ondan sonra düşünelim.”

“Kalyopi de bana öyle söyledi. İlk önce tahsilini bitir dedi.”

“Kalyopi akıllı bir kız doğru söylemiş.”

“Akıllı bir kız olmasa sever miydim onu

ben? Ya Kalyopi beni beklerse? Tahsilimi bitirinceye dek beklerse?”

“Beklerse o başka. Fakat Kalyopi o zamana kadar ihtiyarlayacak.”

“Ben de ihtiyarlayacağım aynı şey. İhtiyarlarsa ne çıkar? Kalyopi ne kadar ihtiyarlarsa gene güzel kalır. Ne boy ne saç ne endam o anne.”

“Utan oğlum utan! Senin yaşında olsa iyi. Kalyopi sana göre çok yaşlı. Çok pişman olursun sonra.”

“Saatli Cami Medresesi hocalarından Zühtü Efendi’nin geçen ay on yedi yaşında bir kızla evlendiğini bütün Selanik biliyor. Hoca tam altmış yaşında. Gençlerle evlenmek yalnız erkeklerin hakkı mı? Yaşlı bir kadın da genç bir erkekle niçin evlenmesin? Kalyopi ile aramdaki yaş farkı o kadar büyük değil ki.”

Kalyopi Hanım gittikten sonra Zübeyde Hanım, bir müddet odasından çıkmadı. Mustafa’sı ilk aşk heyecanını duyacak bir yaşa gelmişti. Onu üzen şey oğlunun Kalyopi’yi sevmesi değil, bu yüzden o zamana

değın tanımadığı heyecanlar içinde kalmasıydı. Ya oğlu güzel Kalyopi'yi unutamaz da büsbütün bağlanırsa? Ne yapacağını gerçekten şaşırmıştı.

Ana ile oğul bu konuya bir daha dönmediler.

5

Mustafa Kemal Harp Okulu'nda

Nöbetçi subay, hademelerden birine, Mustafa Efendi'yi çağırmasını söyledi. Az sonra içeri sarı saçlı, parlak mavi gözlü, sarı bıyıklı, pembe yanaklı zayıfça bir çocuk girdi. Şık Harbiyeli elbisesini vücuduna çok yakıştırmıştı. Nöbetçi subayını selamladı. Omzunda biri kırmızı, üçü sarı dört şerit vardı. Sarı şerit Fransızca sınavını geçtiğini gösteriyordu. Sarı saçlı, sarı burma bıyıklı delikanlı, ayaklarını birbirine vurarak selam verdi.

Çocukluk arkadaşı Ali Fuad (Cebesoy) okula başladığı gün tanıştığı Mustafa Ke-

mal'i göğsündeki şeritlere kadar anlatmıştı. Harp Okulu, İstanbul'da günümüzde Askerî Müze olan binadaydı. Derslikler ve yatakhane aynı binadaydı.

Ali Fuad rütbeye saygı göstermek için Mustafa Kemal'in arkasından yürüdü. Önce yatakhanelere sonra da dershanelere gittiler. Okulun birinci kattaki cephesi Nişantaşı'na, yatakhaneler Boğaz'a bakardı. Nişantaşı'na bakan camlardan az ışık girdiği için bu taraftaki sınıflar, karanlık dershaneler diye anılırdı. Mustafa Kemal de, "Dershanelerimiz karanlık fakat bizim yüreklerimiz aydınlıktır" sözleriyle başlamıştı Ali Fuad ile konuşmasına.

Mustafa Kemal'in Harp Okulu'na girişi 13 Mart 1899, apolet Numarası 1283'tü. Künye Defteri'ne "Selanik'te Koca Kasım Paşa mahalleli gümrük memurlarından müteveffa Ali Rıza Efendi'nin mahdumu uzun boylu, beyaz benizli Mustafa Kemal Efendi, Selanik" olarak kaydedildi.

Ali Fuad, sınıf çavuşu Mustafa Kemal'i, Salacak'taki aile evine davet etti, annesi Zekiye Hanım ve babası İsmail Fazıl Paşa'yla tanıştırdı. Fazıl Paşa, ailesi Selanik'te olduğu için Mustafa Kemal'in okuldaki veliliğini üstlenmişti. Hafta sonu çıkışları için gereken izni ondan alıyordu.

İsmail Fazıl Paşa, "mahcup bir genç" olarak tanıdığı Mustafa Kemal'i çok sevdi, çok da akıllı buldu. Kendisi de Harp Akademisi'ni bitirmiş; Osmanlı-Karadağ Savaşı'nda savaşmış, II. Abdülhamid'in yaverliğinde bulunmuş bir subaydı. Mustafa Kemal'e hamilikten onur duyan paşa, onu yakın arkadaşlarıyla tanıştıracak, ömrünün sonuna kadar dostluk gösterecekti.

İki arkadaş, Mustafa Kemal ile Ali Fuad tiyatro, otel, sinema ve muhallebicileri gezerler, o günlerin gözde mekânlarına giderlerdi.

Fazıl Paşa'nın gençlere bir tavsiyesi de İstanbul'un tam bir haritasını çıkarmalarıydı. Bu öğüt onları öylesine harekete geçirmişti ki, Boğaz'ı sandalla dolaşıyor, Marmara kıyılarını geziyor, hatta Adalar'a uzanıyorlardı.

Mehtapta okunan şiirler

İki arkadaş Büyükada'ya gittikleri gün ateş yakmışlar, romantizme bürünüp ağaçların kokusu, gökyüzü ve ışıldayan denize bakarak şiir okumaya başlamışlar, aşka dair rüyalarını paylaşmışlardı.

Mustafa Kemal şöyle demişti: “Fuad, şiire ve resme, matematiğe verdiğim dikkati verebilseydim, emin ol, beni şimdi Harbiye'nin dört duvarı arasında göremezdin. Mehtaplı gecelerde okuldan kaçır buraya gelir, şiir yazardım. Şafakta, gün ağarırken kalker resim yapmaya başlardım.”

Ali Fuad, paşa olan babasından gururla söz ederken Mustafa ona yüreğini açmış, bir babanın ne anlama geldiğini hiç bilmediğini söylemişti. Yabancı şehirdeki yalnızlığından da söz etmişti.

Manastır ve Rumeli'den gelenler tatil günlerinde Sirkeci'deki Yani'nin kahvesinde ya da Babiâli'deki Stefan'ın kiraathanesinde bir araya gelip derin sohbetlere dalar, bilar-do oynarlardı.

Mustafa Kemal, artık Selanik'e de, Manastır'a da benzemeyen İstanbul'daydı. Zübeyde Hanım, İstanbul istibdadın merkezi olduğu için tedirgindi.

Mustafa Kemal mektuplarında dikkatliydi. İmparatorluğun en büyük şehrini tanımış olmaktan doğan heyecanını yazıyordu. Minarelerden, kubbelerden, adalardan, şehrin eşsiz güzelliklerinden söz ediyordu. Bu mektuplar annesinin yüreğini serinletiyordu. Oğlunun tedbirli olduğunu seziyordu. Yine de hep heyecan içindeydi. Zira bütün okulları sıkı denetim altında tutan Sultan, Harp Okulu'nda kuş uçurtmuyordu. Kuralları çiğneyen, disiplinsiz davranan öğrencilere bir ay izinsizlik ve 20 hatta 40 değnek gibi ağır cezalar veriliyordu.

Mustafa ilk sömestr tatilinde Selanik'e gitmiş, çok güzel vals öğrenip dönmüştü. Isıklıkla valsler çalıyor, teneffüslerde sınıf arkadaşlarına vals öğretiyordu.

Vatan aşkı

Mustafa Kemal'in yabancı dillere merakı çoktu. Fransızca, Almanca, Rusça, Japonca derslerine devam etti. Makedonyalı olduğu için Rumca ve Bulgarcaya aşinaydı. Tatil günleri sınıf kürsüsüne çıkar, Türkçe ve Fransızca gazetelerden okuduklarını anlattı. Yatakhanelerde arkadaşlarıyla birlikte, 1892 yılında kitapları yasaklanan büyük vatan şairi Namık Kemal'in şiirlerini gizli okurlardı. Kalbinde özgürlük ve vatan aşkı boy atmaya başlamıştı.

Yazarın Notu: Atatürk'ün çocukluk yıllarını anlatan bu kitabı yazarken, *Mustafa Kemal Atatürk, Mücadelesi ve Özel Hayatı* isimli kitabım (2018, Yapı Kredi Yayınları) için yaptığım araştırmalardan yola çıktım. Makbule Hanım'ın 1952'de, *Yeni İstanbul* gazetesinde “Büyük Kardeşim Atatürk” başlığıyla yayımlanan 136 günlük röportajı ile Fikret Arıt'ın *Bir Güneş Doğuyor, Atatürk'ün Çocukluk Yılları* (1981, Kelebek Yayınevi) isimli kitabı esin kaynaklarım oldu.

